

ÄR KÄRLEKEN FRI?

INDIVIDENS FRIHET – RELIGIONENS MAKT

Rapport från ett seminarium arrangerat av Riksdagens tvärpolitiska SRHR-grupp (Sexuell Reproductiv Hälsa och Rättigheter) i samarbete med Frivilligorganisationernas Fond för Mänskliga rättigheter, Rädda Barnen, RFSU, Amnesty, Föreningen för Utvecklingsfrågor (FUF), Gender Development Network, och Nätverket mot våld i hederns namn

Seminarier finansierades av Ungdomsstyrelsen och Stockholms Integrationsförvaltning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	3
ÄR KÄRLEKEN FRI?	4
KULTUR, RELIGION, HEDERSETIK	6
KVINNORS RÄTTIGHETER ÄR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER	12
RELIGIONEN OCH KÄRLEKEN – HUR KAN FÖRSAMLINGARNA HJÄLPA DE HOTADE FLICKORNA?	14
HUR KAN SVERIGES REGERING UPPFYLLA FN:S KRAV NATIONELLT OCH INTERNATIONELLT	19
UNGDOMSORGANISATIONERNA – EN BRYGGA MELLAN GENERATIONER OCH VÄRDERINGAR ?	21
FÖRÄLDRAR OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER – PRAKTISKT FÅLTARBETE MED ATTITYDER OCH VÄRDERINGAR	23
PANELDEBATT: KAN VI MED FÖRENADE KRAFTER SKAPA ETT SKYDD FÖR FLICKOR UTSATTA FÖR VÅLD OCH HOT I HEDERNS NAMN?	26
ARRANGÖRER	31

Inledning

Den 20 november 2003 anordnades för tredje året i rad ett seminarium om våld i hederns namn. Årets tema "Är kärleken fri" ville belysa hur individens frihet kan stå i konflikt med religionens makt och hur heders- och kyskhetstänkandet förnekar unga kvinnor rätten till att leva sitt eget liv i alla bemärkelser.

Varje år mördas tusentals flickor och kvinnor i hederns namn. Enligt FN:s särskilda rapportör om utomrättsliga, summariska och godtyckliga avrättningar handlar det årligen om upp till 5000 kvinnor som i de flesta fall mördas av sina manliga närstående för att återupprätta familjens heder. Mörkertalet är stort och enligt Amnesty International dokumenteras årligen cirka 1000 fall - enbart i Pakistan. Och antalet hedersmord tycks öka.

I Sverige blev Fadime Sahindals budskap till vår konferens den 20 november 2001 - och mordet på henne två månader senare - den väckarklocka som gjorde att vi vaknade upp och insåg att hedersrelaterat våld också finns i vårt land. Efter mordet på Fadime genomfördes undersökningar i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala som visar att det i dessa områden finns hundratals unga invandrarflickor som utsätts för hedersrelaterat hot och våld.

I juli 2002 publicerade FN rapporten "Working towards the elimination of crimes against women committed in the name of honour". FN:s Generalsekreterare Kofi Annan krävde då att "all form av våld mot kvinnor och flickor som begås i hederns namn skall kriminaliseras, och de som medvetet deltar i sådana handlingar skall straffas". I sin kommentar till rapporten föreslog han att religiösa och politiska ledare och enskilda organisationer skall involveras i kampanjer och utbildningar för att "opartiskt och effektivt" motverka att fler kvinnor och flickor drabbas. Riksdagsseminariet den 20 nov 2003 var ett led i detta arbete och vi hoppas att 20 november-seminarierna kommer att bli årligt återkommande.

Med denna rapport vill vi tacka alla de föreläsare som delade sina kunskaper och erfarenheter med över 300 deltagare i seminariet. "Nätverket mot våld i hederns namn" tog det yttersta ansvaret för innehållet i programmet. I det sammanhanget vill vi rikta ett särskilt tack till Nicklas Kelemen, Rädda Barnens Dialogprojekt och Anita Klum, Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter. Anita Klum ledde dessutom seminariet på ett utmärkt sätt. Vi vill också tacka Eva Åberg och Johanna Wallin på FUFs kansli som tog emot alla anmälningar och tillsammans med Christina Carlson, Isabella Nyqvist, Helena Franch, Staffan Nitzelius, Lotta Lundqvist, Kajsa Ramberg, Tanja Bojovic, Britt-Marie Proos-Svensson och Berit Eriksson såg till att den omfattade registreringen och alla praktiska uppgifter fungerade under seminariet. För tillkomsten av denna rapport tackar vi Mats Wingborg och Anna Tibblin från Context

Slutligen tackar vi Ungdomsstyrelsen och Stockholms Integrationsförvaltning som med sitt ekonomiska stöd gjorde seminariet möjligt.

För arrangörerna

Rigmor Mjörnell

Gender Development Network

Är kärleken fri?

Individens frihet - religionens makt

Rapport från ett seminarium arrangerat av Frivilligorganisationernas Fond för Mänskliga rättigheter, Rädda Barnen, RFSU, Amnesty, Föreningen för Utvecklingsfrågor (FUF), Gender Development Network och Nätverket mot våld i hederns namn i samverkan med samtliga riksdagspartier och genom den tvärpolitiska SRHR-gruppen (Sexuell, Reproductiv Hälsa och Rättigheter).

Seminarieret hölls den 20 november 2003, i Riksdagens 2:a Kammarsal.

Anita Klum, generalsekreterare, Frivilligorganisationernas Fond för Mänskliga Rättigheter:

Alla människor har samma rättigheter. Det är en självklar utgångspunkt, åtminstone på papperet. Det gäller oberoende av vilket land man bor i, och oberoende om man i Sverige bor i Rinkeby eller i Vasastan.

När FN:s konvention om avskaffande av allt slags diskriminering av kvinnor antogs 1979, var Sverige en av de första länderna att ratificera avtalet. I Peking slogs det åter fast att kvinnors rättigheter är mänskliga rättigheter.

I den svenska vardagen finns det vissa grupper av invandrare som präglas av kulturer och traditioner som ifrågasätter dessa rättigheter. Syftet med dagens seminarium är att försöka spegla denna problematik genom att låta regeringen berätta vad som görs och hur olika församlingar och organisationer arbetar för att främja allas lika rättigheter.

Jonny Ridemar, avdelningschef, Stockholms integrationsförvaltning:

Integrationsbegreppet har, som jag uppfattar det, fullkomligt trasats sönder. Vem ska integreras? Frågan är naturligtvis fel ställd, eftersom den förutsätter att någon ska integrera någon annan. Detta förtäckta assimilationsbudskap återfinns i retoriken, den politiska kontexten och i vardags-sammanhang. Det genomsyrar och förstör själva andemeningen med vad begreppet integration står för. Några exempel ur verkligheten:

"Vi har misslyckats med att integrera invandrarna på arbetsmarknaden..."

"Projektet X är ett exempel på hur man lyckats att integrera invandrare i/på..."

"Integrationen av invandrareleverna i undervisningen har..."

"Den svenska integrationspolitiken har inte lyckats att integrera invandrarna i/på..."

Integration innebär att alla medborgare känner ansvar för, samhörighet med och delaktighet i samhällsgemenskapen. Integration innebär respekt och jämlikhet mellan människor, att det finns fungerande kommunikation, samförstånd och respekt mellan människor med olika social och etnisk bakgrund. För att ett öppet och integrerat samhälle ska fungera krävs en bas av gemensamma referensramar. Ansvaret för en fungerande integration är ALLAS. Man kan nästan fundera över om det inte är så att till och med det så kallade majoritetssamhället har ett större ansvar för att lyckas med integrationen.

Varför tar jag upp den här problematiken? Jo, därför att ett så tydligt utanförskap har utvecklats och fortsätter att utvecklas när det gäller nya medborgares förutsättningar att få komma in i och ta del av det här landet. En avgörande orsak är naturligtvis också hur man förhåller sig till det nya landets värderingar. Vi förutsätter att vi för att lyckas med att skapa ett integrerat samhälle när dit att alla medborgare, i alla fall de flesta, delar de grundläggande gemensamma värderingarna i landet.

I Stockholm stads integrationsprogram slår vi fast att "Vi vill ha ett samhälle med gemensamma rättsnormer".

Vad innebär det i praktiken? Vi kanske har olika uppfattningar om att gå mot röd gubbe, det kan vi nog hantera - men när frågan kommer till hur vi ska uppfostra våra barn är det inte lika enkelt. Vi har en lag som förbjuder aga, som inte är helt enkel att förstå om man till exempel kommer från kulturella förhållanden där aga är en självklar del av uppfostran. På samma sätt blir frågan ännu mer problematisk om det handlar om förtryck eller våld mot kvinnor eller rentav mord på kvinnor. Här kan det vara mycket långt till ett samhälle med gemensamma rättsnormer.

Jag bryr mig egentligen inte om hur frågan om så kallat hedersrelaterat våld, förtryck mot kvinnor eller frågor om så kallade patriarkala strukturer förklaras av de som är experter på området. Det finns dom som anser att problematiken har sin botten i kulturella traditioner eller ger så kallade kulturellrelativistiska förklaringsmodeller till frågan. Det finns dom som anser att problematiken har sin botten i religiösa förklaringsmodeller. Jag tycker det ena eller andra är mindre intressant. Min enkla utgångspunkt är att förtryck, våld mot kvinnor och mord alltid är fejt, fel och ohedersamt. Särskilt när det utövas mot flickor och kvinnor. Däremot är frågan om vilket liv vi vill leva tillsammans här i vårt

samhälle viktig och då är också frågan om vilka gemensamma normer vi har om vad som är rätt eller fel intressant.

Jag skulle vilja skicka med två frågor till dagens föredragshållare. Den första är om det är möjligt att också reflektera över vad som görs i form av proaktiva insatser. Som jag uppfattar läget har diskussionen hittills handlat om det reaktiva arbetet, vad som görs när det redan har gått fel. Vi behöver

diskutera vad vi ska göra för att grunden komma till rätta med problemet. Den andra frågan handlar om att faktiskt besvara frågan för dagen; är kärleken fri? Kan vi vara överens om att detta tillhör en av de grundläggande värderingarna vårt gemensamma samhälle har vi kommit en bit på vägen i ett samhälle som bygger på gemensamma rättsnormer.

Kultur, religion, hedersetik

Dilsa Demirbag-Sten, författare och debattör:

Vi vet alla att kvinnor inte har samma rättigheter och möjligheter som män. Oavsett var man befinner sig i världen. Kanske är det därför som vår första fråga när ett barn föds är: Blev det en pojke eller flicka?

Om det är flicka är risken stor att hon växer upp i ett av majoriteten av världens länder där kvinnoförtrycket är en stor del av vardagen. Slöjtvång, brudbränning, kvinnlig omskärelse, tvångs-äktenskap, våldtäkt, flickmord och hedersmord är ytterst närvarande för majoriteten av kvinnorna i världen. Om det är en flicka kan hon vara en av miljonstals kvinnor som lever i en hederskultur.

Jag kommer från en kurdisk nomadstam i östra Turkiet. När vi presenterar oss gör vi det genom att uppge förfaderns namn, farfars namn och slutligen våra fäders namn. Kvinnor är inte intressanta och därför är det ingen som kan placera mig om jag säger mitt namn och efternamn.

Mina kvinnliga släktingar pratar inte när det är äldre män i rummet. Att männen inte får höra deras röst är enligt sed tecken på respekt gentemot mannen. Kvinnorna väntar med maten tills männen och pojkarna är klara; kvinnorna äter resterna. Om något barn ska utbildas är det pojkar som prioriteras.

I min nomadstam ingår över 50 000 personer. Det är bara två kvinnor som fått utbildning. Orsaken är inte enbart fattigdom. Jag föddes in i en hederskultur. I hederskulturer vilar familjernas liv bokstavligen på huruvida kvinnorna i familjen anses vara kyska eller inte. Det mest värdefulla en ung kvinna har är sin oskuld och sitt rykte. Det är hennes mening med och uppgift i livet att värna om sitt rykte. Men inte bara hennes utan männen har som huvuduppgift att bevaka kvinnorna, så att dom håller sig goda och kyska.

Den kvinnliga sexualiteten blir skrämmande och mycket hotfull. Därför måste alla situationer som hotar hennes rykte elimineras eller ritualiseras bort; verkliga eller imaginära sådana. Samtidigt som den manliga sexualiteten bejakas genom tillåtande av polygami, statliga bordeller, skilsmässoregler som gynnar mannen, tillåtandet av tillfälliga och korta äktenskap. Allt detta med imamernas välsignelser för att fria mannen från synd och skuld.

I hederskulturer hittar kollektivet - som har manlig skepnad - på traditioner och ritualer och instiftar lagar och regler för att tygla den kvinnliga sexualiteten. Om mannen misshandlar eller dödar en kvinna för att hon inte varit kysk nog och på så vis

befläckat hans heder får han inte bara stöd av vänner, släkt och omgivningen. Han får lägre straff än andra män som misshandlar eller dödar i andra syften. Det vi i Sverige skulle kalla en sjuk människas handling hyllas som hjältedåd i ett annat land.

Ett av de mest perversa exemplen på viljan att tygla den kvinnliga sexualiteten måste vara förbudet för kvinnor i vissa länder att cykla. Det är syndigt säger männen och lagstiftarna. Ett annat uttryck är slöjan.

För fem veckor sedan vid den här tidpunkten var jag ute på gatorna i staden Elazig i östra Turkiet för att handla frukostbröd. Där är slöjan norm. De flesta kvinnor bär någon form av täckande slöja över huvudet. Modellerna varierar. Den mest populära är den på turkiska kallade turbanen. Till skillnad från den mer lantliga sjalen som bondekvinnorna har på huvudet, är turbanen mer pålitlig och mindre avslöjande.

Turbanen består av två slöjor. Den för betraktaren synliga slöjan nålas fast som en ram runt kvinnans ansikte. Under den synliga överslöjan skymtar ibland en tunnare variant som fångar in håret som en mask så att inget hår av en olyckshändelse ska kunna skymta fram. Kvinnorna som bär turbanen kan ha moderiktiga kläder som avslöjar figuren, men håret förblir väl dolt bakom den hårt sammanhålade turbanen.

Hår och hud är symboler för "den andra sortens kvinnor". När jag hälsar på i mina gamla barndoms-trakter i Turkiet känner jag mig som en sådan kvinna. Det är omöjligt att missa vad männen i staden tycker om mig som representant för det dom föreställer sig att den andra sortens kvinna är. Jag får höra kommentarer om min kropp från och med första stund som jag lämnar min mormors hus till det att jag kommer innanför hennes ytterdörr. Ingen av männen gör hemlighet över att dom tycker att jag är allmän egendom.

Dom tar sig friheter. Att vara obeslöjad är att vara fallen och förtappad. Det är det jag anses vara i en stad där slöjan kännetecknar en god och ärbar kvinna. Att vara obeslöjad är avvikande. Vad denna avvikelse innebär är tydlig. Männen ropar hora och sekundavara efter mig. Dom tar på mig när de passerar mig. Deras blickar riktas mot mina bröst och min hals. De bemödar sig inte att vara diskreta. När jag kommer ut från affärer står det ibland grupper av framför allt unga män som pekar och följer efter mig.

Slöjan är för dom det rätta valet en kvinna gör om hon vill ha respekt och vill markera att hon är

dygdig och kysk. Slöjan visar att kvinnan har lämnat sitt liv i utvalda mäns händer. Dessa män är fadern, bröderna, farbröderna, morbröderna, kusinerna och maken om hon är gift. Det är bara dessa som får se henne obeslöjad. En kvinna utan slöja blir då det motsatta. Lättfotad, inbjudande och tillgänglig för alla män som vill röra henne.

Även kvinnorna tittar på mig. Deras blickar scannar mig med avsky och ibland med nyfikenhet. De äldre kvinnorna stöter ihop med mig utan att be om ursäkt. Dom citerar ur koranen och ur böner om helvetet och ett liv efter detta för att jag ska förstå att det kommer att straffa sig att gå utan slöja. Det finns inget systraskap och eller stöd att hämta.

De första gångerna jag besökte Elazig efter flytten till Sverige undrade jag om det var mitt fel att männen tog sig friheter. Trots långkjol och en långärmad och alldeles för stor tröja för att inte visa figuren kom jag på mig själv att undra om inte kläderna ändå var för avslöjande. Kanske var min gång för utmanade. Jag sänkte blicken och undvek att lämna mormors hus. Jag tog på mig skulden för deras handlingar. Så stark är den kollektiva pressen att till och med jag som är en inbiten feminist började ifrågasätta mitt beteende.

Det är svårt att inte känna stor beundran för de kvinnor som, till skillnad från mig, måste stanna kvar i landet och som vägrar foga sig i den så starka och oftast för kvinnor farliga kollektiva bilden av den kyska kvinnan. Det är svårare att göra motstånd i en verklighet där hela samhällskonstruktionen har hemmet som kärna. Hemmet som ska skötas av kvinnan och makten och ekonomin av männen.

Individuella tankar, önskningar, drömmar och förväntningar är en lyxvara. Framförallt om du är kvinna. För om du som kvinna vill bejaka din individualitet har du inga ekonomiska eller sociala skyddsnät. Samhället utgår från familjen som minsta beståndsdel. Ett kollektiv som ska sköta sig själv på alla sätt. Alla aktörer i samhället är införstådda: justitieväsendet, arbetsgivaren, vänner och framförallt dom religiösa krafterna och dess företrädare.

Det är nog många som tycker att mina ord är en anklagelse mot islam och dess företrädare. Jag klandrar inte islam för att vara den religion som infört slöjan. Inte heller anklagar jag islam för att vara mer eller mindre kvinnoförtryckande än andra religioner. Jag klandrar däremot islam för att vara passiv och oftast för att vilja bevara en förtryckande situation för miljontals kvinnor.

Och jag undrar: Var är den goda islams röst när det gäller kvinnors rättigheter? Var är de goda tolkningarnas män när kvinnor mördas och miss-handlas dagligen mitt bland dom? Varför är dom så tysta?

Hittills har stora delar av islam hjälpt till att konservera en uråldrig syn på kvinnan. Islam och de andra

religionerna har inte självmant kämpat för kvinnors rättigheter. Tvärtom har religionerna varit en stark makt att hålla tillbaka kvinnorna. Religionerna har gått sida vid sida med kollektiva föreställningar som begränsar kvinnorna och i vissa fall kostar kvinnor livet. Så är det fortfarande år 2003 - i hela världen. Vi skickar män till månen men kvinnor är fortfarande instängda i hemmet och bakom slöjan.

Många röster säger att vi inte ska tro att den svenska kulturen är bättre än andra. Vi i Sverige ska inte tro att vi är så jävla jämställda. Visst är det sant till en viss del. Vi är inte fullkomliga i Sverige. Vi har mycket riktigt långt kvar. Men det är viktigt att erkänna den kamp kvinnorna för och har fört i Sverige. Det inger hopp om att det går; att det har varit och är värt mödan. För det är vi kvinnor som har krävt och tvingat fram våra rättigheter och upp på den religiösa och politiska agendan.

Så om det inte är någon skillnad mellan förtrycket i Iran och Sverige varför kämpa? Jo, det är skillnad. Även om vi har en hel del att göra i Sverige och vi inte kan ta våra nyvunna rättigheter för givet, så är vår checklista mycket kortare än i många andra länder. Vi i Sverige måste sända signalerna att vi vet. Vi ser och vi förstår hur överdävt dessa kvinnor har det.

Det är i mina ögon arrogant mot dessa kvinnor som lever i hederskulturer att skriva dom på näsan, att vi minsann inte tycker att de har mer rätt att beklaga sig. Deras situation är minsann inget märkvärdigt. Se på oss. Vi lider minst lika mycket. Plötsligt hamnade många feminister på patriarkens sida. Vart tog solidariteten vägen?

Att ge dessa kvinnor tolkningsföreträdare och att acceptera deras formulering av sin egen kontext är inte samma sak som att säga att vi har det bra i Sverige och att allt är jämställt i vårt land. Dessutom är det viktigt att visa på att mannen inte är genetiskt ond utan även han kan förändras och möta oss i en jämställd relation. Oavsett det är som älskare, far, bror, vän eller arbetsgivare.

Hanna Stenström, teol. dr. och präst i Svenska kyrkan:

En norsk idéhistoriker, Kari Elisabeth Børresen, har sagt att vi lever i "androcentrismens kollaps". Historiker och samhällsforskare lär oss vikten av att se skillnader och nyanser mellan kvinnors villkor i olika tider och kulturer, vilket är sant och viktigt. Men vi kan också tala på det mycket övergripande, abstrakta planet om en patriarkal struktur som är äldre än judendomen, kristendomen och islam och som också fanns bland till exempel greker och romare. "Androcentrism" är en grundläggande tankestruktur i patriarkala kulturer som innebär att mannen är centrum och norm, kvinnan är "den andra", periferi och avvikelse. Børresen beskriver hur kristendomen överlevt genom att förändras i

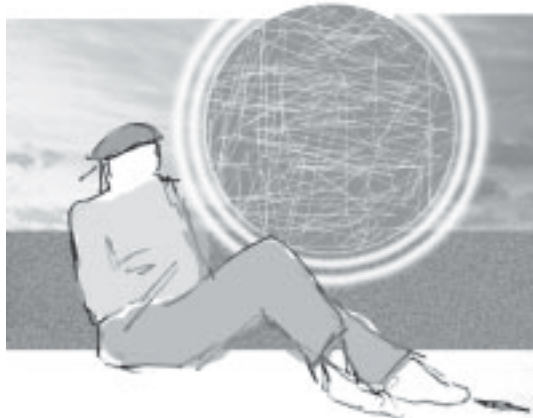
möten med nya kulturer och i bejakandet av grundläggande förändringar i tänkandet: naturvetenskapens genombrott som först förflyttade jorden från alltings centrum och sedan människan, genom evolutionsläran. Efter motstånd har dessa förskjutningar av centrum kunnat integreras i många kristna kyrkans teologier, så att kristendomen överlevt genom att våga förändras.

Och idag sker alltså en ny förskjutning av centrum från androcentrism till någonting annat, vad det nu ska bli. Vi ser ju inte bara i det så kallade västerlandet, utan runt om världen hur könsmaktsordningen börjar förändras. Androcentrismens kollaps är en förändring mer genomgripande än de tidigare för androcentriska tankemönster och deras konsekvenser berör oss alla, på livets alla områden.

Androcentrismen präglar de stora religionernas och kulturtraditionernas sätt att tänka om Gud och kosmos, om vad människan är och hur hon bör vara. Därför är dess kollaps en oerhörd utmaning till dessa traditioner.

I den här kollapsen finns ingenstans dit vi kan fly, för i de samhällen vi känner är kön - de sociala konsekvenserna av uppfattade biologiska skillnader - något som har konsekvenser överallt, i det mest privata lika väl som det offentliga. Och om androcentrismen nu, trots motstånd och bakslag, kollapsar genom oräkneliga kvinnors och en hel del mäns försorg, så är det den största och mest djupgående revolution vi sett. Samtidigt är vi ännu inte framme och den ordning vars ursprung finns i historien men så långt tillbaka att vi knappt kan studera den, faller inte utan kamp och smärta. Bäst vi tror att förändringen skett blir vi smärtsamt påmind om hur mycket som är sig likt. Så stort är det att leva nu och därför också så svårt.

Den här dagen är ett sätt att aktivt kunna vara med i den förändringen, och ett sätt att kalla företrädarna för de stora världsreligionerna så som vi möter dem här i Sverige, till att aktivt våga ställa sig på föränd-

ringens sida när det gäller ett mer specifikt område: arbetet mot våld mot kvinnor och flickor i hederns namn. Mitt bidrag blir tre nerlag från Svenska Kyrkan i berättelsen om denna genomgripande revolution.

Det första kommer från en tid för länge sedan, jag tror det måste varit vid mitten av 1980-talet. Min far, som är präst och psykoterapeut, blev kontaktad av en frivilligt aktiv i en församling söder om Stockholm. Den församlingsaktive arbetade med att stödja flyktingar och invandrare, och hade kontakt med en kristen kvinna från ett land i Mellanöstern där kristna är en trängd minoritet, som därför har ett tungt tryck på sig att följa rådande normer. Om jag minns rätt hade kvinnan stöd av släkt i Sverige. Hon skulle utvisas till sitt land av något skäl, men hon hade blivit våldtagen i Sverige, något som också blivit känt i hemlandet. Den församlingsaktive hade engagerat sig i att stoppa utvisningen. Hon hade berättat att hon visste att om hon kom hem skulle hennes bröder mena sig vara tvingade att döda henne. Hon ville skona inte bara sig själv utan också bröderna.

Saken var nu den att svenska myndigheter måste övertygas, både om att kvinnan inte ljög och var helt frisk, inte led av paranoidea vanföreställningar, men också om att människors religiöst legitimerade kulturellt givna föreställningar kunde vara någonting så starkt. Kan det verkligen vara så att män känner sig förpliktigade att döda sin syster? Kan det vi tror ha en sådan makt över oss?

Och då, för länge sedan på 1980-talet, fanns inte så många att gå till för att få papper på sådant, utan min far som inte kunde mer om hedersmord än vi andra fick utifrån någon sorts allmän insikt om att tro faktiskt kan vara en stark drivkraft - och bedömningen att kvinnan var uppenbart frisk - skriva ihop någon sorts intyg om det. Och, om ni undrar: hon fick stanna, och situationen löstes inom kulturens ramar, genom ett äktenskap.

Den historien ur det förflutna visar, för det första, hur viktigt det är med det arbete som bedrivs för att skapa kunskap om hedersdödande. Idag behöver vi inte göra så gott vi kan utifrån en allmän insikt om människan, det finns de som kan dessa frågor. Den verkligheten är känd. Exemplet är därmed också en del av berättelsen om hur, trots allt, kvinnor lyckats göra sin verklighet känd och få upp sina frågor på samhällets agenda. Det handlar också om hur kristna kyrkor i samhällen där de tidigare haft avsevärd del i makten över verklighetsbeskrivningen och normbildningen måste börja lära sig i stället: om hur verkligheten ter sig för kvinnor som lever under våld och hot.

Hedersmordsproblematiken ställer oss i Svenska Kyrkan inför en verklighet vi måste lära oss att förstå. Samtidigt gäller att när insikterna om sexualiserat våld utmanar kyrkorna handlar det

också om ett våld som är en integrerad del av vår kultur och tradition.

Därför över till min andra berättelse. Söndagen efter mordet på Fadime Sahindal predikade jag i min hemförsamling. En av söndagens texter skriver om Jesus: "Fastän han var son lärde han sig lydnad genom att lida, och blev för alla som lyder honom den som bringar evig frälsning." Även om texten handlar om en son, inte en dotter, så fanns det inget annat att säga om den texten än att om jag trodde att Gud var sådan skulle jag inte kunna stå och tala om Gud, och så talade jag om den potential som finns i den kristna traditionen för en annan guds-bild. Det handlar ju i texten inte främst om mord i hederns namn, utan den för tankarna till de familjer också i den svenska kulturen där våldet är ett verktyg för kontroll: där lydnad lärs ut genom lidande - men visst tänkte jag på Fadime som vägrade lära sig lydnad genom lidande.

Den berättelsen illustrerar för mig två saker. Den ena: feministiska rörelserna och många kvinnoorganisationer inom kyrkorna världen över, och feministisk forskning, har visat att kvinnounderordning legitimeras och legitimeras med bibelargument. Om äktenskapets oupplöslighet värnas skyddas också misshandlarna, osv. Men vi har visat hur mycket av det grundläggande teologiska tänkandet blir omöjligt om vi låter våldet bli kontext.

Citatet jag gav er är en skräcktext om att världsallet är i händerna på en barn- och hustrumisshandlare. Idealet om självutgivande, uppoffrande kärlek blir legitimering för att kvinnor inte får bryta upp från ett äktenskap som bryter ner dem - för att ta ett par exempel. Också i vårt land har kyrkan en tung historisk skuld gentemot ogifta mödrar. Och kristna kvinnor söker - liknande gäller ju också inom judendom och islam - efter de texter och traditioner som har en potential för något annat, som kan göra tron till en befriande kraft. Det är ett stort och svårt arbete, som väcker motstånd. Som vi vet har ju också inom kristendomen konservativa, mer eller mindre fundamentalistiska, rörelser stor framgång idag - och i Svenska Kyrkan finns också krafter som vill göra tron på heterosexualitet och på Marias jungfrudom - tron att Jesu mor trots tecken på något annat verkligen levt upp till hederskulturens krav - till mätstickan för "riktig kristendom".

Den andra är traditionernas föränderlighet. Kulturer är inte enhetliga och statiska. Jag som vägrar predika om lydnad genom lidande hör också till den kristna traditionen, den kristna kulturen, lika mycket som de präster som genom seklerna upprätthållit kvinnounderordningen i familjerna och skambelagt ogifta mödrar. Hela Nya Testamentet präglas av att ha skrivits i en hederskultur, där föreställningar om heder-skam och kamp om heder genomsyrar i stort sett allt, men texterna lever också

i andra kulturer. Jag lämnar åt mina systrar från andra religioner att bidra med sina egna exempel.

Det tredje exemplet är ett dokument från Lutherska världsförbundet "Kyrkornas nej till våld mot kvinnor", som växt fram ur en global process i lutherska kyrkor. I en religion, kristendomen, där våld mot kvinnor och barn kan ses som en form av legitim manlig maktutövning och där synd och skamstämplars satts på kvinnor som inte följt normer för en acceptabel sexualitet, har vi idag, faktiskt, nått till den punkt där ett internationellt officiellt dokument säger "kvinnomisshandel är synd". Synden är inte det kvinnor gör, synden är det som görs mot kvinnor. Även om inte den patriarkats-legitimerande kristendomen därigenom upphört så kan detta också ske och det är mycket stort.

I detta dokument som ska kunna användas i praktiskt arbete över världen finns också ett avsnitt, kort, om hedersmord, där begreppen utreds och där det ges konkreta förslag om vad församlingar kan göra. Den ursprungliga internationella varianten präglas av att vara skriven för samhällen där hedersmord sker, och uppmanar de religiösa ledarna att ta avstånd samt ger konkreta råd om vad som kan göras. När vi skulle anpassa dokumentet till svenska kyrkan beslöt vi att råden måste vara att skaffa sig kunskap för att kunna möta hotade kvinnor här - och så blev det litteraturtips och telefonnummer till Terrafem. Nu har vi alltså ett officiellt sanktionerat dokument att arbeta utifrån, och det är en början.

För jag tror inte det är möjligt att ge en rättvisande totalbild av vad vi gör. Som min berättelse från det avlägsna 1980-talet visar finns det exempel på hur arbete för våldsutsatta kvinnor i allmänhet och även kvinnor hotade av hedersrelaterat våld sker, på basplanet, i det tysta, utanför massmedieljuset. Samtidigt kan jag inte säga att Svenska Kyrkan tagit ledningen i arbetet eller satt frågorna högst på sin agenda. Det finns också fortfarande mycket passivitet och okunnighet. I den svenskkyrkliga kontexten blir det också rimligt att uppmärksamma våld mot kvinnor i vid mening, det som sker i svenska familjer, och att - som i exemplet från min predikan - låta insikten om våldet präglade också hur vi predikar. När det gäller hedersrelaterat våld måste vi lyssna och lära, lära oss se och förstå. Men det kan vara nog så nyttigt för en organisation som har en tung tradition av att lära ut, predika och sätta normer.

Vad jag hoppas jag ändå kunnat bidra med är några exempel inifrån en av de stora världsreligionerna på hur en växande medvetenhet och ett ansvarstagande kan se ut, hur en tradition kan förändras när det är våldet mot kvinnor som börjar definieras som synd, hur vi kan förstå det vi gör en dag som denna som ett sätt att aktivt ta del i den största förändringen som mänskligheten sett.

Fataneh Farahani, forskare och etnolog:

*"I mitt land
älskar mannen kvinnan utan ömbet
kvinnan fyller munnen med lera
och föder barn
varje barn är ett ord
vunnet av natten
en tidens smekning
gryningens lilla evighet
utgången ur liveget kved
en nåd
likt flodens band
över ensamhetens horisonter."*
— Taher Ben Jelloun

Att uttala sig om ett känsligt ämne som kvinnors sexualitet är otvivelaktig ingen enkel uppgift. Det gäller i synnerhet i förhållande till islamiska kulturer där attityderna till sexualitet är fulla av motsägelser och paradoxer. En av de tydligaste företeelserna är att kvinnors sexualitet beskrivs som entydigt förförande. Detta synsätt har fått namnet "fitna", och det återspeglas i lagar och förbud som syftar till att underbygga mäns makt och kontroll över kvinnors kroppar och sexuella begär. Maktsystem som bygger på denna föreställning finns både i lagstiftning och i seder och bruk i många islamiska länder, även om graden av förtryck varierar.

När det gäller kvinnors ställning har islam på senare tid fått dåligt rykte. Segregation mellan könen, användning av slöja, månggifte, stening, kvinnoomskärelse, olika former av hedersbrott, test av jungfrulighet där man undersöker om mödomen finns kvar, ingår i listan över könsbaserat förtryck. Några av dessa företeelser förknippas på felaktig grund med islam. Den religiösa grunden för kvinnors skygghet har använts för att legitimera en hårdhänt styrning av kvinnors dagliga uppträdande och sexualitet. Dessa sociala regelsystem skapar normer och livsformer som under en mångfald sociala och kulturella processer normaliseras och internaliseras och därmed förblir svåra att rubba. Följden blir osynlighet, tystnad, blyghet, skygghet, påtvungen anständighet och anspråkslöshet som utåt symboliserar en muslimsk kvinna och därför kan användas som en dominerande norm och förebild som alla kvinnor måste förhålla sig till och se som förebild.

Forskaren Leila Ahmed har gjort grundläggande forskning om könets historia i muslimska samhällen och har sammanfattat sina resultat i boken "Women and Gender in Islam". Där diskuterar hon hur och om islam, som maktstruktur, har förbättrat eller försämrat kvinnors situation. Hon spårar kvinnofientliga seder och bruk i islamiska samhällen före och efter islams uppkomst och sammanfattar resultatet med följande ord: "Kvinnors erfarenheter och ekonomiska ställning har givetvis varierat med

klassbakgrund och relationen till urbana eller lantliga miljöer."

Eftersom äktenskap och familjestruktur har i praktiskt taget alla samhällen använts som ett redskap för att kontrollera och strukturella sexualitet, undersöker också Leila Ahmed dessa inslag i deras olika former under skilda epoker. Hon finner bevis för varierande äktenskapsformer och familjekonfigurationer vid islams tillkomst. Slutsatsen blir inte entydig: "Det är ställt utom tvivel att det aldrig funnits en entydig fixerad äktenskapsform." Vid tiden för islams uppkomst praktiserades olika typer av äktenskap. Där fanns både matrilineala, alltså kvinnorelaterade, och patrilineala, mansrelaterade, såväl so monogama och polygama familjeformer. Men enligt Ahmed auktoriserade islam en polygam och patrilineal familjform.

Det faktum att islam avvisar celibat som livsform har skapat intrycket att islam förordar sexuell njutning som en viktig rättighet för troende muslimer. Och det är ett faktum att sexualitet i sig är mer accepterat inom islam än inom exempelvis kristendom, som förkastar icke-reproduktiv sexuell aktivitet. Inom kristendom har sex för enbart njutnings skull varit förbjudet även inom äktenskapet. Inom den katolska läran har celibat och oskuld värderats som det högsta, eftersom äktenskap har ansetts som en världslig nödvändighet som kan störa hängivenheten gentemot Gud. Men trots att den sexuella njutningen alltså både erkänns och prisas inom islam så gäller denna hållning inte kvinnors sexualitet. Tvärtom upprätthåller islam en hierarkisk och tydligt heterosexuellt präglad förståelse av sexualitet. Den måste ses i sammanhang med den tydliga könsdiskriminering som råder på den sexuella kärlekens och åtråns område. Ingenting av detta främjar kvinnors sexuella tillfredsställelse. Istället begränsar den islamiska förståelsen av sexualitet och sexuell njutning kvinnors möjligheter att nå sexuell autonomi.

Den känsla av synd och skuld som kristendomen förknippar med sexualitet är främmande i islam. Men beteendemönstren är noga reglerade i islamiska lagar. De sätter gränser som inskränker intimitet enbart i heterosexuella relationer och bestraffar det som kallas Zena, olaglig sex utanför äktenskapet, (nekah). De förespråkar tidiga äktenskap och tillåter den form av förbindelser som kallas mut'a - som i ett shia islamskt sammanhang betyder tillfälliga äktenskap, det vill säga en form av prostitution. Lagg därtill den tydliga segregationen av könen i vardagslivet.

Syftet är mycket tydligt. Genom att förespråka tidiga äktenskap, genom att hålla könen åtskilda och bestraffa sex utanför äktenskapet kanaliseras sexualdriften till/inom familjen. I "Beyond the Veil: Male-Female in Modern Muslim Societies" skiljer den kända muslimska feministen Fatima Mernissi

den islamska föreställningen om sexualitet från den kristna med dess åtskillnad mellan gott och ont, kött och ande: "Islam har en mer sofistikerad teori om instinkterna, som är mer besläktad med den freudianska föreställningen om libido. Instinkterna uppfattas som energi. Energin är ren i den mening att den saknar konnotationen gott och ont. Frågor om gott och ont uppstår endast i betraktelsen av människors sätt att leva. Det är hur energin används, inte energin i sig, som kan vara välgörande eller skadlig för samhällsordningen."

Samtidigt blir erkännandet av den sexuella instinkten problematisk när det gäller kvinnors sexualitet. Kontrollen av sexualiteten och den rigida könsåtskillnaden tjänar inte kvinnors sexualitet. Denna bedöms ju utifrån sin kraft att förföra och skapa oordning i samhället. Det paradoxala är att kvinnors sexualitet inte erkänns som faktiskt självständigt existerande, samtidigt som den betraktas som farlig och förförande (fitna) och i behov av social kontroll. Genom att kontrollera sexualiteten bibehålls den

islamska kollektiva moralen som förespråkar en samhällelig, snarare än en individuell moral. Därför är det samhället, och inte individen, som är ansvarigt för att "genomdriva det goda och förhindra det onda" (en välkänd islamsk lag/regel). För att undvika sexuella frestelser, föreskriver det kollektiva moraliska pliktbudet att det sexuella livet och de erotiska impulserna ska kontrolleras.

Sexuell självständighet och egenkontroll är en av de fundamentala mänskliga rättigheterna. Historiskt sett har stater och religiösa maktsystem normerat sexuella förhållningssätt och därmed vidgat sitt inflytande. Människor som styrs och begränsas i sitt erotiska liv blir lättare att manipulera på andra områden. Människor som är sexuellt maktlösa förlorar en grundläggande del av sin självständighet.

På andra sidan mänsklighetens historia åskådliggörs tydligt att folk vägrar att vara passiva offer för sociala utformningar och förutbestämda värderingar. Denna kamp har självklart präglats av genusfördelningar eftersom olika kön har erfärut förtrycket på olika sätt. Kvinnor, män och barn utnyttjar små och stora handlingsutrymmen för att utmana och ifrågasätta den auktoritära ordningen. Med detta vill jag säga att det pågår en kamp och det därför är fel att ha en stereotyp offerbild av muslimiska män och kvinnor.

Kvinnors rättigheter är mänskliga rättigheter

Christina Curry, Amnesty International, London:

Enligt en rapport från Europarådet 2002 dödas en kvinna i Europa per vecka av sin make eller partner. Den senaste undersökningen i Frankrike visar att enbart under 2001 hade 1,35 miljoner kvinnor fallit offer för familjerelaterat våld. Hälften av dem hade aldrig tidigare anmält det våld som riktats mot dem. Undersökningen visade att ju högre social ställning en kvinna hade, desto svårare var det att anmäla våldet. De flesta offer var mellan 20 och 34 år gamla. I Norge, med fyra miljoner invånare, söker vare år 10 000 kvinnor medicinsk vård för fysisk skada till följd av familjerelaterat våld.

När Amnesty International uppmärksammar brotten mot kvinnors mänskliga rättigheter i Turkiet, vill vi inte samtidigt bidra till att andra europeiska länder slår sig till ro, eller använder uppmärksamheten som ett sätt att avleda fokus från det egna landets misslyckanden i att förebygga, undersöka och straffa våld mot kvinnor. Som en relativ nybörjare på området har Amnesty International baserat sin forskning på konkreta problem som har identifierats av kvinnogrupper och människorättsaktivister.

När jag var i Turkiet i våras träffade jag en kvinno-grupp. De berättade att en organisation hade erbjudit dem pengar för att sätta upp ett härbärge. Flera självmord begicks i härbärgen, det handlade om kvinnor som var desperata och rädda och kände att de inte hade någonstans att ta vägen. Regeringen stängde härbärgen med motiveringen att självmorden "säg illa ut". En kvinna frågade mig "är det bättre att de dör på gatan"? Denna kommentar belyser en av de fundamentala problemen när det gäller våld mot kvinnor, nämligen synligheten. Det som sker inom familjen är privat. När härbärgen finns, kan de bli hotande eftersom problemet blir offentligt. Att öppna härbärgen kan avslöja det dolda våldet mot kvinnor.

Om en kvinna dör på gatan, förefaller staten undslippa sitt ansvar. Hon är okänd, hon räknas inte, hon är inte skyddad från våld. Men oavsett vem som är bödel, har staten grundläggande skyldigheter enligt internationell lag att förebygga, undersöka och straffa våld mot kvinnor. För varje land, beroende på vilka åtgärder som redan har vidtagits, innebär detta åtagande olika saker. I Turkiet behövs förändringar i lagverket, bland annat för att garantera kvinnors egendomsrätt vid skilsmässor.

Förra veckan uttalade professorn i juridik, tillika rådgivare till justitieministeriets arbetsgrupp om

straffrättslagen, Dogan Soyaslan, som ett försvar för att en paragraf i lagen som frikänner en våldtäktsman om han gifter sig med sitt offer, med uttalandet: "ingen vill gifta sig med en kvinna som inte är oskuld. Om jag vore en våldtagen kvinna, skulle jag gifta mig med våldtäktsmannen, man vänjer sig med tiden."

Dessa uttalanden är exempel på en systematisk diskriminering av kvinnor som stöds i lagen och som begränsar kvinnors möjligheter och rättigheter. Lagen hindrar kvinnor att fritt välja var de vill bo, den reglerar om kvinnor får lämna hemmet eller byn eller förorten. Den reglerar rätten att fritt välja make, arbetsplats och rätt till politisk aktivitet. Ni kanske tror att jag överdriver vikten av kvinnlig oskuld, men dessa rättigheter förnekas kvinnor som ett sätt att kontrollera deras sexualitet. Oskuld är knutet till hedersbegreppet. Diskriminering utifrån kvinnlig kyskhets stöds i den turkiska straffrättslagstiftningen.

Några exempel ur lagen: En kvinna kan per definition inte våldtas av sin make, om en far våldtar sin minderåriga dotter frågar lagen om hon hade givit medtycke. Ett kvinnligt våldtäktsoffer tvingas genomgå en undersökning för att fastställa om hon var oskuld innan övergreppet. Lagar av detta slag bidrar till att osynliggöra kvinnor inför lagen.

Hur många kvinnor är offer för våld? Därför blir det en nyckeluppgift att försöka mäta på annat sätt än att räkna fällande domar och anmälningar. I en nationell opinionsundersökning 1994 kom det fram att 40 procent av de tillfrågade männen tyckte att det var godtagbart att lära familjens kvinnor lydnad genom våld. Resultatet av undersökningen blev att myndigheterna bestämde sig för att sluta fråga. Frågor om familjerelaterat våld togs helt enkelt bort när undersökningen upprepades år 2000.

16-åriga Leyla blev gravid förra året, efter att hon blivit våldtagen av en kusin. När hon inte längre kunde dölja graviditeten berättade hon för familjen vad som hänt. Kusinen nekade till handlingen - flickan fick då ett rep av sin mor och en uppmaning att "rena sin heder". Hennes bror kallades in för att se till att hon gjorde det ordentligt. Han kom in och fann sin syster gråtande; hon berättade att stolen inte var tillräckligt hög för att hon skulle kunna hänga sig. Brodern hjälpte henne rätta till stolen och när han kom tillbaka en timme senare var hon död.

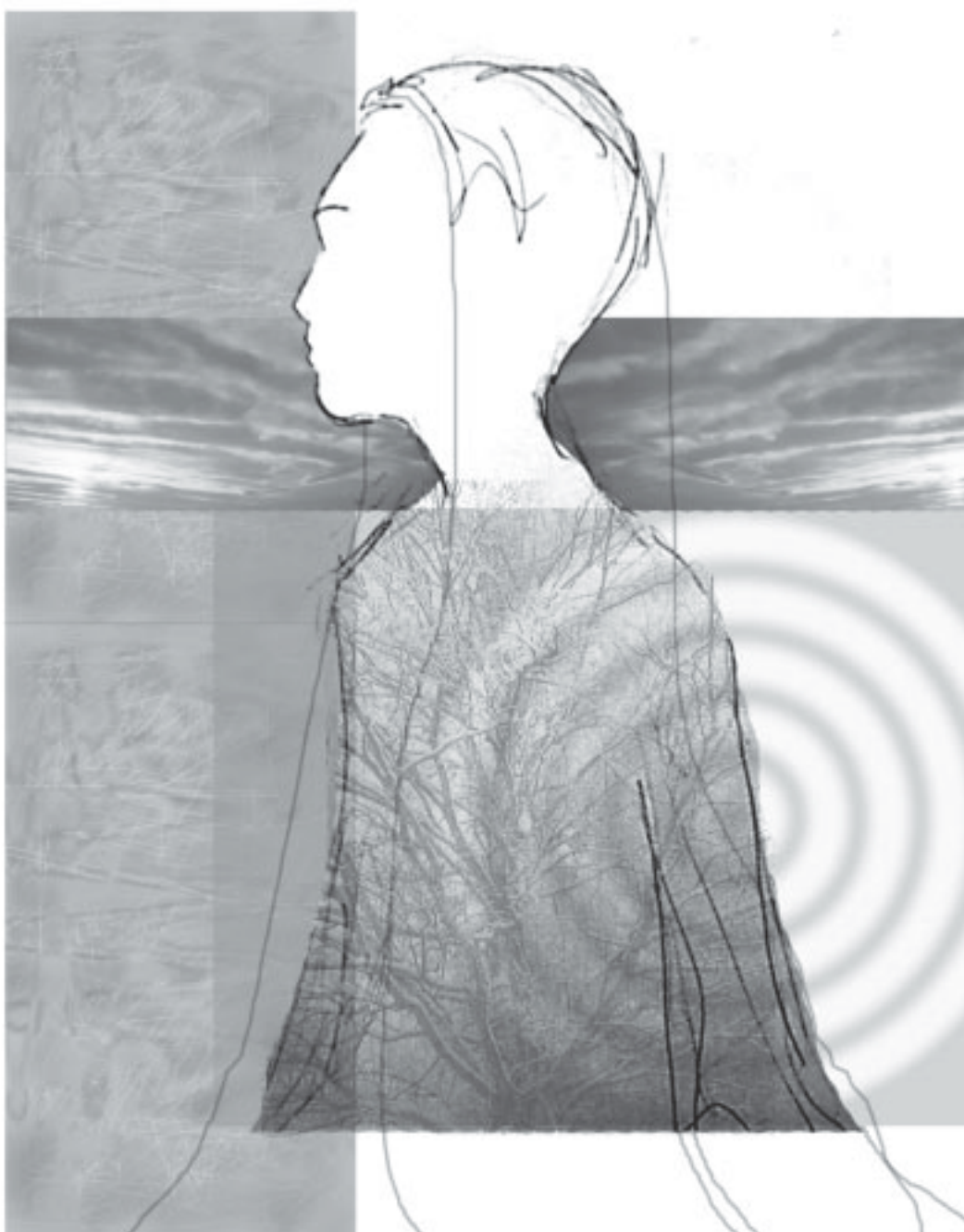
Det finns många kanske i dessa historier. Kanske om Leyla hade haft någon att prata med, kanske om

Leila hade haft tillgång till ett härbärke, någonstans att ta vägen. Men Leyla kanske inte ens talade eller förstod turkiska. Kanske var de rädda för polisen... Många andra kvinnor mördas och vi kan bara misstänka. Bristen på effektiva förundersökningar kan också betyda att vi inte vet om självmord i själva verket är mord eller framtvingade självmord. Men att osynliggöra våldet mot kvinnor genom att osynliggöra kvinnor är inte svaret.

Förövarna har hittat det perfekta brottet, de har hittat offer som tar ansvar för brottet. Staten måste agera för att förebygga, undersöka och straffa övergrepp mot kvinnor. Förebygga innebär att

samla information om problemets omfattning och att tillhandahålla platser dit kvinnor kan vända sig. Undersöka innebär att effektivt, snabbt och noggrant undersöka problemet. Varför begår så många unga kvinnor självmord i vissa delar av Turkiet? Undersök självmorden. Straffa betyder att avskaffa straffriheten och alla skrivningar i lagstiftningen som hänvisar till "seder och traditioner".

Vad kan vi göra? Vi måste ta våld mot kvinnor på allvar. Det innebär att se våld mot kvinnor som en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter och att arbeta mot alla former av diskriminering. Förändring måste också ske inifrån staterna själva.

Religionen och kärleken - hur kan församlingarna hjälpa de hotade flickorna?

Lotta Säfström, diakon och ekonom, enhetschef för diakonal utveckling, Stiftelsen Stora Sköndal:

Det satt en ensam kvinna vid brunnen i Sykar. Hon satt där mitt på dagen, när solen stod som högst och det var som varmest. Hon satt där mitt på dagen, trots värmen eftersom det var enda möjligheten för henne att undkomma det hån, den kyla, den utestängning som de övriga kvinnorna utsatte henne för. Hon satt där eftersom det var enda möjligheten för henne att komma åt vattnet.

Hon blev livsförskräckt när en man frågade henne vem hon var. Talade med henne, fick henne att lyfta blicken och titta honom i ögonen medan hon vågade säga: jag är, jag vill, jag behöver. Och han lyssnade och bekräftade henne med blicken tillbaka. Han bad om lite av hennes vatten.

Det finns ingen kristen församling som kan förneka att Jesus här i eldskrift skriver hur vi ska förhålla oss till utsatta människor oavsett vad familjen, vännerna, de obekanta som ändå tycker och har åsikter, oavsett vad den gängse kulturella eller religiösa normen säger.

Det är alla kvinnors rätt att själva få bestämma över sitt liv. Så är det också alla kvinnors rätt att bestämma hur de vill leva sina liv.

Det politiska och religiösa engagemanget har efterfrågats för att motverka det våld vi här idag koncentrerar oss på. Ett ledarskap måste leda till förändring, annars blir det ett bakåsträvarskap. Förändringsarbete är svårt, kräver mod och kräver att man vågar misslyckas på vägen mot framgång och förändring. De krafter som ligger bakom segregation och utanförskap är så starka och så cementerade att det måste till starka visioner och bilder om var vi ska för att verkligen, radikalt ta de små steg som varje lång resa börjar med.

Religionen används som argument för förtryck och våld. Men tack och lov har religionen även, i alla tider, använts som argument för radikala förändringar och positiva utvecklingslinjer. Vilket också påpekades vid kvinnokonferensen i Peking. Konservatism och radikalitet har levt sida vid sida och i det långa perspektivet menar jag att det positiva har segrat. Genom ett enträget trosvisst arbete. Men vi är långt ifrån våra mål, kommer troligen aldrig dit och ändå måste vi varje dag, varje stund, arbeta för bättre liv och villkor.

Man behöver inte lämna sin tro för att man vill lämna vissa delar av sin kultur, trots att religionen är en stor del av kulturen! Svenska kyrkan har lämnat agan mot både barn och kvinnor trots att det tog mycket lång tid. Under senare år har man inom Svenska kyrkan försökt arbeta för att få upp ögonen för de sexuella övergrepp som sker även inom Svenska kyrkan. Övergrepp mot barn och mot kvinnor, som sker i Guds namn. Övergrepp där tron - eller snarare en snedvriden tolkning av tron - har används som argument och därmed försvårat problematiken.

Våld mot kvinnor är just våld mot kvinnor. Hedersrelaterat våld är just hedersrelaterat våld. Låt oss benämna företeelser med dess rätta namn och inte med några omskrivningar.

I dokumentet "Kyrkornas nej till våld mot kvinnor" har Lutherska världsförbundet genom olika kyrkoledare antagit en handlingsplan och har därmed också erkänt våldets existens och behovet av samtal kring detta. Det är ett dokument som berör kristna mäns våld mot kvinnor.

Problemet med det hedersrelaterade våldet, och allt våld mot kvinnor, är ingen kvinnofråga. Det är ett samhällsproblem som berör alla. Det här är inget som rör de så kallade "andra" utan har med oss att göra.

De förändringar som har skett i Sverige de senaste 100 åren när det gäller kvinnors och barns rätt har tagit mycket lång tid, mycket kamp och mycket kraft. Segrarna vanns inte på en dag utan detta är något som våra mödrar och mormödrar hade in på bara skinnet när de fick kämpa och slåss för sin rätt till fria val i sina egna liv. Rätt till arbete, ekonomi, självförsörjning och fritt val av klädsel. Kvinnorna med en kristen tro hade dessutom att slåss mot den bastanta syndakatalog som förekom på många håll i landet. Vi glömmer lätt och snabbt. Kvinnoförtrycket är mycket vanligare än den situationen vi svenska kvinnor lever i idag. Och det måste vi komma ihåg! I flertalet länder och kulturer i världen finns det ting för oss att lära om hur kvinnor har det idag.

Familjen är centrum. För oss alla. De flickor och kvinnor som utsätts eller riskerar att utsättas för det hedersrelaterade våldet är i sin familj. Utan sin familj

är det inget. Och så är det för oss andra kvinnor också. Men det riskerar inte att få dessa förödande konsekvenser för oss när vi väljer att välja själva.

Diakonin i våra församlingar och på våra diakoniinstitutioner bär en lång tradition av att vilja och våga möta människor i svårigheter. Det finns stora möjligheter att genom nätverksbygge få till stånd relationer lokalt mellan kyrkor i den egna tron och företrädare för andra religioner. På den lokala nivån är detta oftast mycket lättare än på den mer övergripande och byråkratiska kyrkoledarnivån.

Det finns en lång och god tradition in Svenska kyrkan att stötta de kvinnor och flickor som förskjutits av sina familjer. De insatser som UKV och Ersta härbärke gjort genom åren har de gjort trots att det i Svenska kyrkan funnits en parallell attityd kring syndakatalog, fördömelse och förakt. Radikaliteten och konservatismen har kämpat sida vid sida men det finns människor, i regel kvinnor som har verkat och hjälpt trots det officiella motståndet.

Församlingshemmet är ofta en neutral plats. Det är inget socialkontor, ingen myndighet och i många fall betyder det något att människor där tror på en gud, även om vi i vissa fall har gett honom ett annat namn. Den lokala församlingen har möjlighet att skapa mötesplatser mellan familjer och individer som annars aldrig möts i det svenska samhället. Här kan allt från samhällsundervisning, nyfikenhet på det till synes främmande, kvinnogrupper och mansgrupper få sin start. Allt fler medlemmar i de kristna församlingarna ser det också som en viktig uppgift att bli faddrar till nyanlända svenskar.

Mötet mellan människor, det för oss så livsavgörande mötet och dialogen kan få en scen här. När

förtroende finns går det också att samtala om de riktigt svåra frågorna där principerna krockar. Till exempel mänskliga rättigheter, FN:s barnkonvention och principen om religionsfrihet. Men framförallt kan man träffas och genomföra gemensamma aktiviteter, insamlingar, fira varandras högtider och skapa gemensamma praktiska projekt.

Det stöd som den lokala församlingen kan erbjuda i en mer kritisk eller akut situation kan se ut såhär. Sök kontakter med kvinnoorganisationer i närområdet, skapa relationer och se vad som är efterfrågat och möjligt att erbjuda och samverka kring. Detta gäller självfallet också de offentliga myndigheterna inom församlingen. Mödravården, socialkontoret, skolan och polisen för att nämna några, dessa kontakter finns ofta redan upp-arbetade.

Ställ upp som stödpersoner, både anställda och frivilliga. Församlingen kan erbjuda kontakter med lång kontinuitet.

Gör församlingen, kyrkan och andra lokaler till trygga säkra platser att ta sin tillflykt till. Församlingar är fristående enheter men ingår samtidigt i ett sammanhang över hela landet, man kan lätt röra sig mellan enheterna. Det visar sig fungera varje dag och inte minst när det gäller skydd till utsatta flyktingar.

Församlingarna här i Stockholm har under mer än 100 år genom kollekt och annat gåvogivande stött verksamheter där skydd erbjuds utsatta kvinnor. Verksamheter som utan dessa frivilliga gåvor annars aldrig skulle kunna utföra de dygnetruntinsatser de gör. Detta är både ett sätt att stödja de hotade kvinnorna och de diakonala institutionerna som utför själva arbetet. Till exempel Unga kvinnors värn i Stockholm som under lång tid har tagit ställning för kvinnor som varit utsatta för mäns våld och kränkande familjesituationer. Unga kvinnors värn har sökt och funnit former av skydd, möjligheter att stå på egna ben.

Diakonin och särskilt diakoniinstitutionerna har alltid varit fria aktörer gentemot församlingar och samhället. Dessa platser kan utmanas, utnyttjas och användas. Vi är bra på att ta ställning för de utsatta och drabbade. Vi är bra på att samarbeta med andra.

Lutherska världsförbundets rapport avslutar på följande sätt och så vill även jag sluta:

Kvinnor har alltid varit trogna mot kyrkan. I hur hög grad kyrkan i sin tur visar solidaritet med kvinnor, som Jesus gjorde genom sitt liv och tjänande är en utmaning för kyrkan. Att svika dessa flickor och kvinnor är att svika det mest centrala i evangeliet - omsorgen om de minsta.

Broula Barnohro, syrisk-ortodoxa kyrkan St Jacob:

Jag har arbetat med jämställdhetsprojektet i Sankt Jacob av Nsibins församling i Södertälje, där jag själv är medlem. Kyrkan har bedrivit projektet i flera år och har Rädda Barnens Dialoggrupp som samarbetspartner. Jag kommer idag att tala utifrån mina personliga intryck och funderingar kring vårt projekt. Idag representerar jag inte kyrkan, utan bara mig själv i egenskap av medarbetare i projektet.

Till att börja med kan jag säga att jag är den första att ifrågasätta huruvida det är en invandrarkyrkas roll att arbeta för barns och kvinnors rättigheter, för jämställdhet och mot våld i hemmet i ett land som Sverige. Men kyrkan har varit en problemlösare för syrisk-ortodoxa trosbekännare i hundratals år - den var den enda institution som var tillåten för ett folk utan land.

Under tiden som jag arbetade med projektet sökte dagligen flera par eller enskilda personer hjälp i kyrkan. Det kunde vara allt ifrån den unga tjejen som hade blivit påkommen med en hemlig pojkvän till par där mannen slog sin fru, till ytterligare fall där en ogift kvinna blev lämnad av sin fästman ett par dagar innan det planerade bröllopet för att hon berättat om våldtäkten som hon har blivit utsatt för i unga år.

Självklart växte det fram en hel del frågor inom mig och inom projektet. Trots att jag själv var aktiv medlem i kyrkan, hade jag svårt att tackla attityderna hos många av våra församlingsmedlemmar. Vi, som kristna, tror att Jesus Kristus frälste människor från synden, för honom var alla människor lika, den prostituerade kvinnan liksom den manlige lärjungen. Genom kristendomen lyftes kvinnorna: flera kvinnliga helgon kom att registreras och inte minst genom tillbedjan av Jungfru Maria. Inom min egen kyrka introducerade Sankt Afram eller Efraim som man skulle säga på svenska, kvinnokörer som en del i gudstjänsten redan på 300-talet efter Kristus och våra nunnor kunde till en början både döpa hedniska kvinnor och predika.

I ritén gör vår kyrka uppenbara skillnader mellan kvinnor och män, till exempel har vi inte några kvinnliga präster på grund av att kvinnor inte får beträda altaret. Till och med när små flickor döps går de miste om den rit där små pojkar i en ljusprocession på sin gudfars högra arm bärs tre varv runt altaret. Inom äktenskapet betonar däremot kyrkan att mannen och kvinnan har samma rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Skilsmässa ges bara vid äktenskapsbrott.

Gud är kärlek för de kristna. Men all kärlek värderas inte lika. Kyrkan vill att fysisk kärlek ska vara välsignad, på samma sätt som människor ska välsigna sin mat innan de äter den, det vill säga, be

bordsbön. Därför vill man att en man och en kvinna ska vara välsignade i äktenskapets sakrament innan de fullbordar sin andliga och kroppsliga förening. Samlag utanför äktenskapet anses vara "orent". Därför associeras jungfrudom med renhet. Denna kroppsliga "renhet" associeras i sin tur med själslig renhet. Enligt kyrkan ska både mannen och kvinnan vara oskulder när de gifter sig.

Tyvärr finns det flera kulturella företeelser som våra kyrkomedlemmar har tagit till sig från den patriarkala miljö där de har levt (vår kyrka är spridd över hela Mellanöstern hela vägen till Indien). Den mest kända eller okända kanske man ska säga, av dessa är hedersrelaterade brott. Numera är det tyvärr en stämpel som man sätter på flera typer av brott. Jag vet att hedersmord har förekommit i Mellanöstern även hos syrisk-ortodoxa eller andra kristna.

Jag känner inte till några fall av hedersmord där syrisk-ortodoxa har varit inblandade i Södertälje, däremot kan jag berätta om ett annat fall där familjens anseende har satts på prov på ett liknande sätt, men där man har försökt lösa det utan våld. Det handlar om en avlägsen släkting till mig som träffade en kille, blev kär och med barn. Självklart fick hennes föräldrar ganska snart reda på det eftersom hon bodde hemma (det gör i princip alla kvinnor fram till att de gifter sig), och snart hade alla andra fått reda på det via djungeltelegrafan.

Föräldrarna skämdes inför sina släktingar och vänner och kände att det enda sättet att kunna gå med hög buret huvud bland folk var att leta rätt på killen och tvinga honom att gifta sig med deras dotter, vilket han gick med på. Enligt kyrkan har kvinnan den här rättigheten, kyrkan står bakom kvinnan och pressar mannen till äktenskap, hon ska inte ensam behöva bära bördan av det som två människor har varit med och skapat.

Poängen med historien är inte att visa att "titta vad bra allt blev till slut!", för de skilde sig faktiskt ett par år senare. Däremot vill jag berätta vad folk sa om den ogifta gravida kvinnan. Den allmänna åsikten var att "han har lurat henne" och "hon måste vara korkad som hoppar i säng med någon i tron att han kommer att vilja ha henne när han redan har fått vad han vill". Ingen tänkte att hon kanske hade lust, att hon var kär, och att det är svårt att säga nej till kärleken.

För föräldrarna var den här händelsen en smärre katastrof. Förutom att dottern öppet kritiserades, fick de finna sig i att dömas ut som värdelösa föräldrar. Störst vikt lades självklart på mamman: "sådan mor, sådan dotter", liksom. Varför hade hon inte haft omdömet att hålla efter sin dotter bättre?

Redan som barn får vi lära oss att det är männen i våra liv som definierar oss. Det genomsyrar vår värld. Man lyckönskar en gravid kvinna med orden

”hoppas Gud ger dig en pojke” istället för det för mig självklara ”hoppas Gud ger dig ett friskt barn”. Alla som kan lite arabiska vet att man får ett epitets när man har fött sin första son (ex. om man kallar sin första son Ibrahim, blir pappans nya namn Abu-Brahim d v s far-till-Ibrahim och mammans blir Um-Ibrahim d v s mor-till-Ibrahim). Även om kyrkans alla medlemmar inte talar arabiska, ”översätts” epitetet till det aktuella språket. Flickor räknas inte, för de är bara till låns. Förr eller senare gifter de sig med en man och kommer att tillhöra hans familj.

I många familjer händer det fortfarande att om man har många gäster och alla inte kan sitta till bords samtidigt, så äter männen först (barn äter tillsammans med eller strax efter männen). Kvinnorna äter sist. När jag tog upp det här till synes banala problemet med några medelålders män, tyckte de att det ändå inte spelar någon roll. ”Kvinnor trivs ändå bäst i varandras sällskap. De tycker inte om att prata politik som vi, de pratar om hår och nagellack och sånt där”. De här orden kom från lågutbildade medelålders män, vilket man i och för sig skulle kunna vifta bort med att det ändå var lågutbildade medelålders män, och att de inte var representativa för majoriteten. Problemet är att det är just dessa män som oftast sitter på höga poster inom minoritetsgruppernas institutioner. De är ordförande i föreningen och kyrkan, det är de som sätter agendan för vad alla andra ska tycka och tänka.

För att ta Sankt Jacob som exempel så satt inte en enda kvinna i kyrkans församlingsstyrelse fram till för sex år sedan. Kvinnorna hade sin kvinnosektion, där de kunde göra sånt som kvinnor gillar, det vill säga laga mat och hjälpa till med insamlingar till fattiga. Nu sitter två kvinnor i vår kyrkostyrelse, och en av dem är min mamma. Andra kyrkor börjar ta efter.

Inom vårt projekt har vi riktat udden mot att förändra de attityder som gör kvinnor till något som avviker från normen män. Vi har märkt att de riktiga förlorarna i samhället var kvinnor från en patriarkalisk miljö som nu lever i Sverige. Vår särställning som sköra blommor är starkt ifrågasatt, utan att vi har samma rättigheter som våra svenska systrar.

Hela poängen med att jag står här idag är att visst behöver kyrkor och moskéer arbeta med frågor som rör kön och makt, men vi når vår fulla potential med förebyggande arbete. Där har den religiösa institutionen en överlägsen roll gentemot sociala myndigheter. Sociala myndigheter utgörs av ”svenskar” - och ”svenskar”, det är sådana som inte har samma fina moral som vi, det vill säga, minoritetsgruppens. Svenskar har flera kärleksförhållanden innan de gifter sig och bildar familj, och de fortsätter att ha kärleksaffärer sedan de har gift sig. De skiljer sig utan att bry sig om sina barn, utan att värna om sin familj eller släkt. I deras samhälle är det bara individens bästa som gäller,

och ett sånt samhälle betyder förfall. Sociala myndigheter behövs för flickor eller unga kvinnor som redan har tagit steget: de har resurser i form av kontakter, kunskap och lägenheter. Kyrkan kan hjälpa till genom att medla mellan flickan och hennes familj, för att komma fram till den bästa lösningen för båda parter. Däremot är det väldigt naivt att tro att någon utanför minoritetsgruppen ska kunna ändra på normer och sociala strukturer som människor har levt med i hundratals år. Det viktigaste med vårt projekt är att ständigt föra en dialog i förebyggande syfte för att underlätta för de flickor som känner sig maktlösa, som vill bestämma över sitt liv och som inte finner sig i att bli behandlade på ett annat sätt än pojkar.

Kyrkan kommer aldrig att arbeta för sexuell frigörelse. Däremot arbetar Sankt Jacob redan för att hjälpa dem som har brutit mot traditionen och för en förändring av de traditionella könsroller som styr församlingsmedlemmarna. Utan denna dialog får vi ett samhälle med en majoritetskultur och en minoritetskultur som föraktar varandra utan minsta förståelse och det leder i sin tur till ökad segregering.

Imam Abd al Haqq Keilan, ordförande i Svenska islamistiska samfundet:

Jag skulle vilja ge en bild av islams syn på familjen och vilka åtgärder som vi försöker vidta inom församlingarna för att hjälpa speciellt utsatta flickor. Ordet islam är besläktat med salam som betyder fred, integritet och trygghet. Många tror att salam betyder frid men har mer att göra med trygghet.

Det finns en avoghet mot islam och muslimer. Jag har ”nöjet” att varje vecka att få brev från människor som blir glada när en katastrof har drabbat oss muslimer på något sätt. Men samhället håller på att förändras. Till exempel har Metro en positiv artikelserie om Ramadan.

Muslimer är måna om familjen som är det första ett nyfött barn möter. Familjen är för ett nyfött barn den enda källan till trygghet och värme. Ett barn som inte får värme och trygghet kan till och med dö! Familjen är viktig för att barnet ska kunna utvecklas harmoniskt och fungera som en människa i sin egen rätt. Genom familjen får barnet sitt språk, sina vanor.

Genom att etablera en familj så blir man ansvarig för en institution. Om familjen inte fungerar blir det många problem för familjen - och samhället i stort. En bro mellan generationerna gör att våra barn kan få vara trygga i det samhället vi lever. Men alla människor har inte upptäckt att de har kommit hit. De plockar med sig värderingar och seder som inte är så gynnsamma för familjens trygghet och fred. Till exempel försöker man kontrollera sina barn genom kriminella handlingar.

Koranen och islam ser väldigt allvarligt på att familjen ska medföra goda ting. Familjen ska inte vara något skräckkabinett för flickor och unga kvinnor. Profeten säger "var kärleksfull mot barnen". Den som inte är vänlig mot barnen och inte hedrar de gamla tillhör inte vårt samhälle".

Om man tror att kvinnor och flickor är slavar åt männen tillhör man inte islam. Islam har ingen sanktion för våld överhuvudtaget.

Profeten säger att jag ska tala vänligt till mina föräldrar. Ha medlidande med dem liksom de hade medlidande med mig när jag var liten. Om man uppfostrar flickorna med hugg och slag blir de likadana. Systemet bygger på goda relationer mellan flickor och pojkar, föräldrar och barn.

Jag är bäst mot min familj säger Mohammed. Om man behandlar sin familj väl är man en bra muslim. Man ska inte förtrycka någon men man ska ta ansvar för sin sexualitet. När det gäller flickor är det betonat inom Islam att man ska utbilda sina flickor. Detta är en plikt i islam. Man ska utbilda sina barn om man så ska åka till Kina för det. Det räcker inte om man har några kunskaper om några religiösa paragrafer. Före islam fanns det en sedvänja bland araberna att begrava sina döttrar levande. På en generation förde man fram kvinnan från värdelös person till en person som har exakt samma värde som männen. Några hundra år har gått och många har glömt det här. Islams principer gäller pojkar och flickor lika mycket. Idag kan pojkarna springa lösa men flickorna ska hållas i schakt. Det är så stridande mot Islams principer. Jag tycker det är äckligt. Det är rent förtryck.

Kvinnor är inte männens slavar i Islam. En mycket lärd muslim frågade en besökande "skulle ni vilja dricka lite te"? "Ja" svarade hans besök varpå mannen gick ut i köket för att hämta te. "Säger ni inte till din fru?" undrade den besökande. "Nej jag har aldrig sagt till min fru om någonting. Hon är inte min slavinna. Vill hon hämta te åt mig så får hon göra det men jag skulle aldrig säga åt henne." Jag är förskräckt av denna grottmänsklighet som har brett ut sig!

En muslim har ingen rätt att slå en annan muslim. För det finns ingen ursäkt ur religiös synvinkel. Det är seder som ligger kvar. Man kan vara en dålig människa även om man säger att man tillhör religioner eller säger att man är socialist till exempel.

Det gäller att skilja mellan kulturella sedvänjor och de religiösa principerna så man inte sitter fast i de kulturella sedvänjorna. Det gäller att utbilda sig till att förstå det svenska samhället men också och att församlingarna måste bli trygga tillflyktsorter där även kvinnor kan få hjälp. Det finns en konflikt mellan familj och samhälle. Församlingens plikt att medla mellan till exempel flickor och föräldrar. Inte

utlämna någon till de andra utan försöka nå fram till en förståelse. Samhället måste gå in i integrationen tidigt så att de som kommer hit vet vad som förväntas av dem i det svenska samhället. Barnen kommer få andra värderingar än de föräldrarna ger dem genom att barnen går i svensk skola. Det måste bli okej för en flicka att prata med en kille i klassen utan att familjens heder är förstörd och flickan måste begå självmord.

Vi imamer måste ta ansvar. Vi muslimer ska utbilda imamer, tillsammans med socionomer och vårdpersonal i att förstå det svenska samhället. Vi måste bidra till hela islams integration i samhället. Islam måste komma att fungera i Sverige som en svensk religion precis som Kristendomen är en svensk religion. Och islam har alltid bidragit med goda värderingar där den har spritt sig.

Hur kan den svenska regeringen uppfylla FNs krav nationellt och internationellt?

Mona Sahlin, integrations- och jämställdhetsminister:

Det går inte att sitta här idag utan att tänka på Fadime, Pela Sara och många av deras namnlösa systrar. Det är mycket minnet av det som dessa kvinnor stod för som har samlat samhället till att försöka förändra och synliggöra det som under så lång tid var osynliggjort. Det är ett arbete som inte är avslutat, men möjligen påbörjat. Tack vare dessa modiga kvinnor har vi påbörjat ett arbete för att motverka våld som begås i hederns namn.

Våld som begås i hederns namn behandlas inom en rad FN-organ, bland annat har den nuvarande generalsekreteraren på ett helt annat sätt än föregångaren tagit upp frågeställningen och nämnt det vid dess rätta namn flera gånger. Frågan har varit uppe till diskussion i generalförsamlingen, men det är oerhört kontroversiellt, vilket man kan förstå med tanke på alla länder som är med i generalförsamlingen.

Kommissionen för mänskliga rättigheter har lyft frågan och jobbar aktivt. FN har också två specialrapportörer, en om våld mot kvinnor och den andra om utomrättsliga, godtyckliga och summariska avrättningar, fyller en mycket viktig funktion.

Inom FN-systemet har man beslutat om en särskild nivå för hur många som dör i en konflikt innan man väljer att kalla det för ett krig. Antalet flickor som dödas i hederns namn är fler än antalet offer som krävs för att det ska kallas för krig. Så egentligen är det ett krig vi talar om.

Imorse drack jag kaffe med Sima Samar, den förra kvinnoministern i Afghanistans regering som nu arbetar med en frivilligorganisation i landet. Jag lyssnade på hennes beskrivning av hur jävlig verkligheten är. Även om det har blivit på marginalen bättre, är det så långt kvar innan flickor i Afghanistan har rätten till kärlek, för att inte tala om vatten, bostad, utbildning och så vidare. Det finns många bevis för att det vi talar om här är strukturella problem.

Det Sverige försöker ta fasta på när vi pratar om hedersmord och hederskultur är att det handlar om mänskliga rättigheter och att de är universella. De är inte förhandlingsbara, de är en gång för alla fastlagda för att vara lika för alla. Det har många gånger slagits fast att ingen stat har rätt att använda reli-

gion, tradition eller kultur som en ursäkt för att dra sig undan sitt eget ansvar för att bekämpa våld mot kvinnor.

Det vi diskuterar här idag handlar inte bara våld, utan också olika former för att utöva kontroll över såväl unga kvinnors som mäns sexualitet. Vi vill inte bara motverka nya brott, vi vill verkligen också skydda och främja unga människors rätt till sin egen sexualitet och sitt eget kärleksliv. Det är viktigt att dagens diskussion också famnar denna frågeställning. Under senare tid har vi uppmärksammat unga flickor och pojkar som begår hedersmordet själva; unga människor som begår självmord för att de inte orkar.

Även om Sverige inte har arbetat färdigt, det är i alla fall påbörjat - råder ingen tvekan om att det finns stora brister i hur samhället ser ut och fungerar. Det är viktigt att fortsätta att arbeta med det som påbörjats. Det handlar om skydd, opinionsarbete och dialog med familjer. I början har det framförallt handlat om att få fram skyddade boenden, som det har varit och fortfarande är brist på. Vi har under tre år avsatt 120 miljoner kronor för att bistå kommuner för att både bygga skyddade boenden men också för att de ska kunna bygga det kontaktnät och kompetens som krävs. Ett skyddat boende är inte ett fritt liv för att leva fritt krävs stora insatser och där behöver vi detta mycket viktiga samarbete mellan organisationer, kommuner med flera för att lyckas.

Det ska bli spännande att följa det arbete som har påbörjats tillsammans med skolorna. I dagarna distribueras en bok till grundskoleelever som handlar om just dessa frågor. I samtliga kommuner ska det utbildas kvalificerade resurspersoner, något som är mycket viktigt för livet efter det skyddade boendet.

Justitieministern har lämnat ett lagförslag som förbjuder barnäktenskap. Det är en efterlängtat lagrådsremiss som innehåller flera viktiga förslag. Förutom att minderåriga inte får gifta sig, säger förslaget att även den som saknar vigselrätt, men som utför vigselliknande ceremonier, kan ställas till juridiskt svar. Lagförslaget gör det även möjligt att straffa föräldrar som tvingar barn att gifta sig.

Sverige ska under nästa år anordna den första

internationella konferensen om våldet i hederns namn. Där ska vi samla nätverk och organisationer som arbetar med att skydda dessa flickor, forskare, politiker med flera.

Jag stöter fortfarande på ministerkollegor från Europa som, när jag berättar hur vi jobbar med hedersmord i Sverige, säger att jäså, har ni hedersmord, det har inte vi. Därför tror jag att en sådan här konferens i Sverige kan bidra till att visa att detta är ett problem som också andra länder i västvärlden måste ta på allvar.

Fråga från publiken:

En man säger att han hellre sitter i fängelse tio år än att han har en dotter som är hora; så frågan är vad som har gjorts på integrationsområdet de senaste 15 åren? Det finns fortfarande flickor som inte får sexundervisning, inte får simma varför inte stänga alla religiösa friskolor, förbjuda alla religiösa symboler etc?

- Det är klart att jag kan sitta här och säga att det är orättvist att påstå att integrationspolitiken inte har gjort något på 15 år. Men det jag reagerar på när det gäller hedersmord och hederskultur är att det är en fråga långt större än religionen. Jag tror att vi dimmar till kampen för de här flickorna genom att diskutera islam. Tillsammans med skolverket arbetar vi med detta, flickor ska gå i alla delar av skolan det handlar inte bara om gymnastikundervisning, utan också om att tjejer försvinner när de är 13-14 år utan att någon undersöker vad som hänt. Vi har skolplikt i Sverige.

Frågor från publiken:

Hur kan vi jobba tillsammans, regering och kvinnoorganisationer? Vi organisationer har en förstahandskompetens, men hur kan vi använda den?

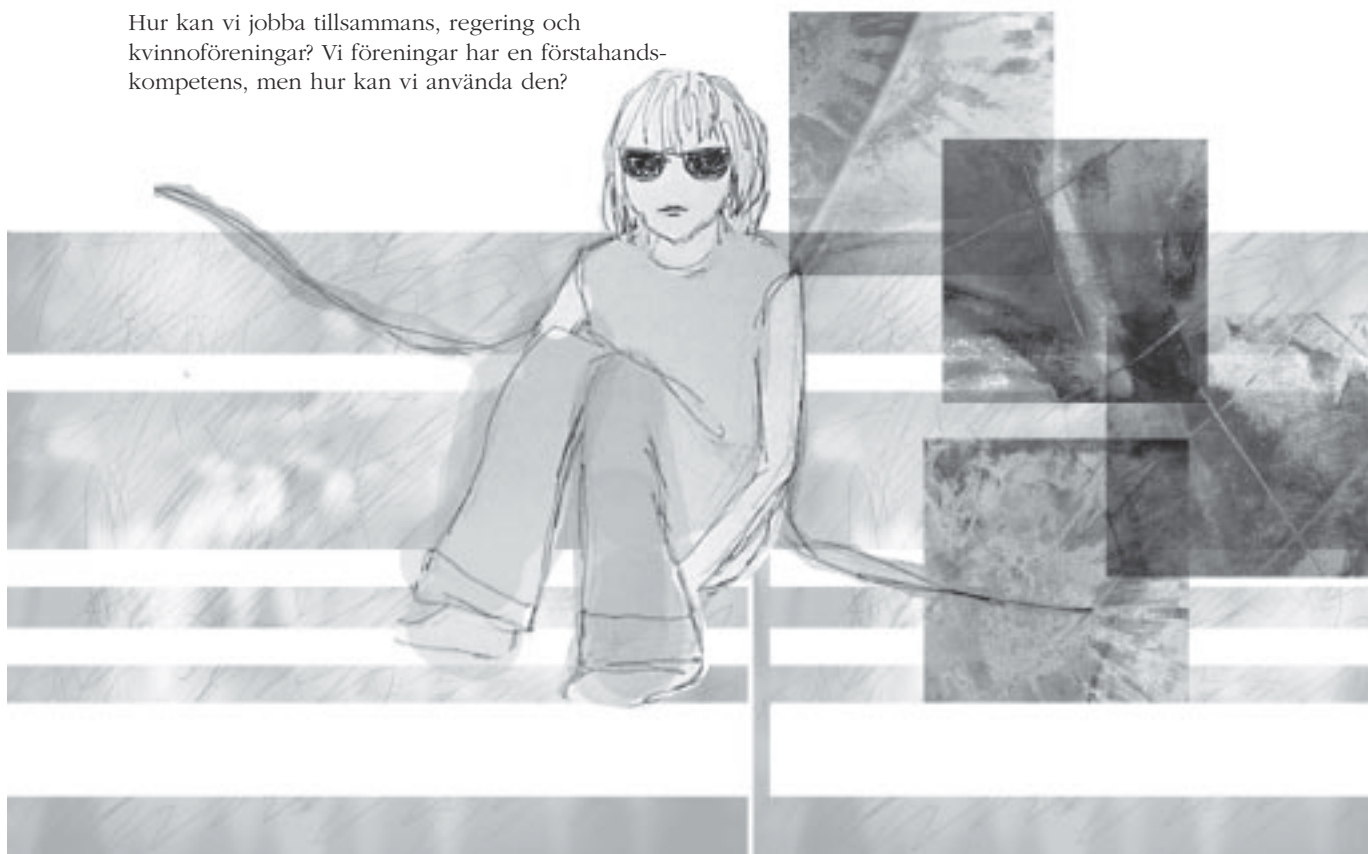
Förutom skyddat boende och lagförslag, vad kan staten göra för att påskynda strukturella förändringar? Friskolor, barnslöjor etc - detta kan inte ideella föreningar förändra?

Lagen kommer att ändras så att 18 år blir giftermålsgräns för utländska medborgare, men varför har inte lagen ändrats tidigare? Varför har detta tagit så lång tid?

- En del av frågeställningarna är fullt begripliga, till exempel varför det har tagit så lång tid. Ofta handlar det om personliga uppvaknanden, så var det för mig. Jag ber om ursäkt att jag har levt 44 år på denna jord utan att ha sett denna verklighet, jag satt fast där många fega människor satt fast och tänkte att om vi tar upp det här blir det bara en debatt om rasism. Jag säger det, jag var feg, dålig - men det är mycket som har förändrats inte bara hos mig, utan i samhället.

- Det tog två år att ändra lagen. Att den förändras först nu beror på att vi tänkte att eftersom de har andra regler i andra länder så måste vi även acceptera detta. Det är politikens förbannelse, ibland går det trögt och ibland är det bra att det inte går snabbt.

- Det är också sant att för liten del av integrationspolitiken har haft en jämställdhetsaspekt. Många har varit kritiska till att jobba både som integrations- och jämställdhetsminister, men jag tycker att det är bra, gör det problemen tydliga och synliga.

Ungdomsorganisationerna – en brygga mellan generationer och värderingar?

Mehmet Kaplan, pressekreterare, Sveriges Unga Muslimer:

Jag är glad att jag som muslimsk representant har bjudits in till denna debatt. Ofta diskuteras de här frågorna ovanför huvudet på de berörda. Självt lever jag som en praktiserande muslim här i Stockholm. I Sverige finns sammantaget mellan 250 000-300 000 muslimer. Självt tillhör jag organisationen Sveriges Unga Muslimer och jag kan konstatera att vi för det mesta inte har blivit inbjudna att delta i den här diskussionen. Därför är det glädjande att dörren idag har öppnats för oss att vara med. En samarbetspartner som vi dock har haft sedan länge är Rädda Barnen. Tillsammans med dem har vi upprättat en arena för viktiga diskussioner. Om vi ska komma vidare behövs fortsatt dialog.

Självt växte jag upp i Rinkeby under 1980-talet. Perioden innan parabolantennerna slog igenom. Istället hyrde vi turkiska videokassetter. Det var en enorm industri. Filmerna var väldigt viktiga för mig. De var länken till min hemkultur. Innehållet i filmerna gick rakt in i mig. Ofta fanns motiv i handlingen som hade att göra med hedersrelaterat våld: om tjejer som agerade på ett sätt som strider mot traditionella kulturnormer ibland inledde tjejerna sexuella förbindelser, ibland bara flirtade de med killar. I filmerna var det ofta en broder till tjejen som fick gripa in för att rädda familjens heder. Ibland gav sig brodern handgripligen på tjejen. På den tiden reflekterade jag inte över innehållet. Budskapet var självklart. Filmerna var dock inte populära bland våra muslimska företrädare, nej de snarare motarbetade budskapet att bröder skulle ha rätt att ge sig på sina systrar. Vi såg alltså på dem mot deras vilja.

Idag tycker jag att vi har en dubbelmoral. Människor ska själva göra sina livsval. Men de muslimska tjejer som väljer att hänge sig åt sin tro blir utestängda av samhället. Mona Sahlin talde nyss här om de här frågorna och jag tror hon har helt rätt i att integration och jämställdhet hänge samman. Det blir ingen jämställdhet utan integration och ingen integration utan jämställdhet.

Särskilt viktigt är att försöka stärka de muslimska tjejernas villkor. Tyvärr tror jag att vi redan är sent ute. Det behövs betydligt större satsningar. Själva har vi redan gjort en del. Jag tänker bland annat på de muslimska kvinnojourerna. Det finns många kvinnor som föredrar att uppsöka en kvinnojour som har en uttalat muslimsk inriktning. Däremot tror jag inte att vi ska låsa oss på någon specifik parameter när vi definierar problemen som islam eller kristen-

dom då kommer vi inte att kunna lösa problemen. Dåvarande jämställdhetsminister Margareta Winberg sade vid något tillfälle att jämställdhet inte bara kan mätas utifrån könssammansättning i riksdag och regering. Det avgörande är delaktigheten och toleransen i hela samhället.

Redan behandlingen av små pojkar och flickor är viktig. Jag växte upp tillsammans med två bröder och en syster i Krylbo i Dalarna. Varken jag eller min syster fick dricka alkohol. Däremot fick jag, som var den enda som hade åldern inne, besöka Folkparken. Jag tror inte att min syster hade fått gå dit, även om hon hade varit lika gammal som jag.

Bahare Haghshenas, ordförande i Röda Korsets Ungdomsförbund:

Röda Korsets Ungdomsförbunds redaktion för mediegranskning, Quick Response, har jämfört nyhetsrapporteringen efter morderna på Sara, Pela och Fadime. Det gick att konstatera att fokus alltmer riktades mot kulturens roll. Bilden blir att problemen är specifika för vissa grupper och kulturer. Några har krävt körkort i svenskhet och svenska värderingar, andra vill ge mer information om Sverige och några vill öppna för möjligheten att kunna återkalla ett svenskt medborgarskap för personer som utför kriminella handlingar. Den här politiken har gett högerextrema grupper luft under vingarna. Politiken har kryddat fördomarna. Idag får många unga tjejer frågan: Kommer du från en hederskultur? Är du säker på att du själv har valt din man? Genom detta har vi försvårat arbetet. Vi har gjort frågan till något annorlunda, något helt främmande. Då blir det också svårare att ingripa. Men det är knappast en specifik kultur eller religion som är problemet. Varje år dör hundratals svenska kvinnor på grund av våld från svenska män. Då kallas det bara brott. Men vari består den moraliska skillnaden mellan brott, hustrumord, dottermord och hedersmord? I samtliga fall handlar det om mäns makt över kvinnor. Patriarkala strukturer och män som ger sig rätten att kontrollera kvinnors liv. Problemet är komplext och har inte sina orsaker i visa kulturer eller regioner.

En sidan av problemet handlar om integration. Många känner sig exkluderade. Man har skapat en generell uppfattning och sanning om det svenska samhället utifrån de svenskar som man träffar i de så kallade invandrarförorterna. De svenskar som bor där blir representanter för hela samhället och för hela "svenskheten". Svenskheten får ett innehåll av

arbetslöshet, alkoholproblem och sociala problem. Svenskheten blir därmed något hotfullt och främmande som man vill skydda sina barn ifrån.

Många som bor i Sverige känner sig exkluderade. Den känslan förstärks av den bild som samhället med media i spetsen har målat upp av de så kallade invandrarna, som numera blivit ett ord som gäller alla människor med mörkt hår/hy vare sig de är flyktingar, är födda i Sverige eller adopterade. Konsekvensen har blivit att även många som är födda i Sverige ser sig själva som annorlunda bara för att deras föräldrar en gång flyttade till Sverige. Samhället ger dem ingen utrymme att inkluderas utan pekar ständigt ut dem för att vara annorlunda.

Min slutsats är att en överdriven fokusering på skillnaderna mellan olika människor snarare försvårar problemen och gör det svårare att se mönstret av våld mot kvinnor som finns i alla kulturer. För vad det i grunden handlar om är egentligen en sak: mäns våld mot kvinnor och skillnaderna ligger i sociala, ekonomiska och utvecklingsfaktorer och inte i någon specifik kultur eller religion. Låt oss stärka samarbete, då kan vi förhindra att kvinnor blir hotade, slagna och dödade.

Ayda Lund, ordförande i Turkiska ungdomsförbundet:

Efter mordet på Fadime uppstod akuta problem. Vad kunde vi göra? Fanns det pengar för att förebygga och förhindra våld mot kvinnor? Särskilt viktigt blev att förändra attityder inom patriarkala familjer. Vi skulle också kartlägga problemets etniska karaktär. Ibland kan jag dock ifrågasätta våra egna och andras motiv. Existerade inte våldet mot kvinnor också i andra familjer? Existerade det inte i svenska familjer? Var 20:e minut utsätta en kvinna för våldövergrepp i Sverige. Med detta inte sagt att jag vill föringa etniska och religiösa dimensioner men frågan om våld mot kvinnor måste ses i ett vidare perspektiv.

För mig handlar det om våld oavsett etnicitet. Våldet tar visserligen olika uttryck men kan inte graderas. Det handlar om såväl könsstymning, gruppvåldtäkt som pedofili. Det är patriarkatet och våldet som är ett samhällsproblem. Men nu sitter vi här och pratar om tjejer med en annan etnisk bakgrund. Hedersmord har blivit synonymt med invandring.

Samtidigt har jag mina specifika erfarenheter av hur vardagen kan se ut för unga kvinnor inom det turkiska ungdomsförbundet. Jag har mött tjejer som inte får gå ut, som inte får ha en svensk pojkvän.

När vi tar upp frågorna till diskussion kommer nästan alltid samma sak fram. Ungdomarna längtar efter att vara delaktiga. Och de budskap vi får är att integreras. Allt kommer att bli bra, bara mamma lär sig svenska, bara vi lär oss svenska, bara någon förstår.

Men hur långt har vi kommit i integrationen? Jag bor

själv i Skärholmen. Jag vaknar halv sex på morgonen av motorljud. Jag kliver på iskalla golv, därför att en ny besparing är att sänka temperaturen i lägenheterna på natten. I badrummet har Anticimex installerat en kackerlackfälla. Jag går ut i trappuppgången. Kanske fungerar hissen idag. Jag måste använda mitt sensorkort får att få den att fungera. Ett nytt system för att förhindra att människor kan ta sig in i trapphuset. Det räcker inte längre med portkoder. I trappen ligger någon och sover. Jag får hoppa över honom. På torget utanför har någon valt ut stora betongklumpar. Jag flyr in i tunnelbanan. Där ser jag annonser om att samhället kommer att förfalla "eller så betalar du skatt".

När jag berättar om detta får mina vänner får jag ofta svaret. Men Ayda, "Skärholmen är ändå en av de trevligaste förorterna". Men den som levit i ett sådant område i 30 år. Med smuts och otrygghet, den personen får en negativ inställning till ett samhället som exkluderar. Gåtan vem som skulle kunna hjälpa en förblir olöst. Är det märkligt att dessa erfarenheter skapar frustration?

Många invandrare känner sig isolerade på grund av segregationen. Många tänker att det skulle vara en trygghet att leva med dem som talar samma språk. Självt är jag inte rädd för att man bor i områden med sina landsmän. Det viktiga är att man får ett jobb. Därigenom möter man andra och man lär sig svenska.

Ibland har jag fått höra att vi måste integreras och lära oss svenska värderingar. Vad betyder det? Skulle turkiska värderingar vara sämre än andra? Och vad är egentligen de typiska svenska värderingarna? Är de verkligen så enhetliga?

Vi måste bli bättre på att fokusera på de insatser som faktiskt görs. Det händer trots allt en hel del. Men nu gäller det att på djupet komma igång med förändringsarbetet.

Därför behöver vi prova nya grepp. Turkiska ungdomsförbundet har fokuserat på arbetet med barn. Bland annat har vi tagit upp frågor som rasism och homofobi i barnteater. En grund är dock att vi måste sluta att se våldet mot kvinnor som ett etniskt och religiöst problem. Våldet är ett samhällsproblem.

Föräldraskap och mänskliga rättigheter – praktiskt fältarbete med attityder och värderingar

Sonia Sherefay, Barnen i våra hjärtan, Rädda Barnen:

Jag har mina rötter i Kairo. Där växte jag upp i en miljö som pendlade mellan den muslimska och västerländska kulturen. Jag lärde mig både arabiska och italienska. För 23 år sedan kom jag till Sverige. Jag är mor till tre pojkar. Så småningom började jag arbeta i Spånga, Tensta och Rinkeby med föräldrar med rötter i andra länder.

I studiematerialet Barnen i våra hjärtan har jag skrivit om Sverige vad det är för ett land. Boken är översatt till fem språk, själv reser jag runt i landet och utbildar cirkelledare som ska använda boken. Den metod jag använder kallas FUGA. Förkortningen står för Fakta, Upplevelse, Gestalt och Analys. Syftet är att få föräldrar att diskutera barnuppfostran. Att få fakta om Sverige och barns villkor, att uppleva och att igen diskutera de egna erfarenheterna. Ett sätt att komma vidare är att gestalta, bland annat genom att spela rollspel. Vi avslutar alltid varje möte med analys. Materialet vi samlar är från verkligheten från dagstidningar, TV med mera.

I Tensta och Rinkeby tog jag initiativ till ett projekt där ungdomar, både från högstadiet och gymnasieskolan, fick skriva uppsatser om sina framtidsdrömmar. Över 800 elever skrev uppsatser. En flicka i årskurs fyra skrev om sin framtidsdröm: Min man och jag ska bo på landet, vi ska ha två barn som ska ha varsitt rum, han ska passa barnen. En annan flicka i årskurs fem skrev: Min man ska vara snäll, han ska ha ljust hår och blå ögon, vi ska uppfostra barnen tillsammans.

En viktig tanke i min pedagogik är att inte komma med pekfinger. Men drömmarna är en bra grund för diskussion. Jag brukar ställa en fråga till föräldrar: Vad tycker ni om en flicka, Linda, som drömmer om att gifta sig med Kalle? Föräldrarna drömmer att hon ska gifta sig med någon helt annan. Med mödrar har jag diskuterat om de själva har valt sin make och hur de vill att de ska gå till för de egna döttrarna.

Vi tar också upp lagar som är viktiga för oss. Många har suddiga begrepp om hur Sverige styrs och ser ut. Jag informerar bland annat om förbudet mot barnaga. Många deltagare konstaterar att de för första gången får en förklaring till varför lagen har kommit till.

Jag jobbar också med demokrati. Men när jag frågar vad demokrati är blir svaret från både barn och vuxna: frihet. Jag funderade mycket över varför jag fick det svaret. Jag tror det beror på att många är flyktingar. Det är frihet man har sökt. Men demokrati är inte bara frihet utan också skyldigheter. Att vilja påverka.

En fundamental fråga gäller vilka som uppfostrar våra barn idag. Många föräldrar har abdikerat från sin föräldraroll. Jag tycker mycket synd om de barn som inte har vuxna som föräldrar. Uppfostran konkurrerar också med så mycket annat, med MTV och Internet.

Det är avgörande att få vara både och, och inte varken eller. Många ungdomar är inte stolta över det land som de har kommit ifrån och de tycker inte om Sverige. De har inte lärt sig modersmålet ordentligt och inte svenska. Några har till och med skapat en tredje kultur, som varken är hemlandets eller den svenska och ett tredje språk. Ja, många har säkert hört talas om så kallas Rinkebysvenska.

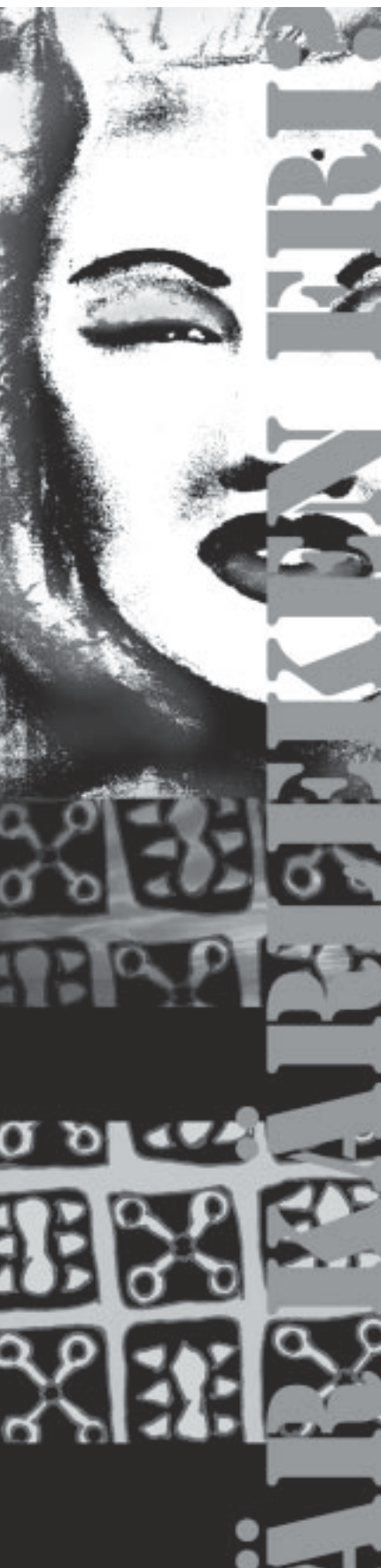
Jag har också jobbat mycket med kvinnohistoria. Vi måste förstå hur jämställdheten växte fram i Sverige. Jämställdheten kom inte av sig själv utan efter lång kamp.

Många av oss har kommit till ett land, Sverige, som vi upplever som sekulariserat. I rädsla blir vi därför ännu mer traditionsbundna här. Vi klamrar oss fast vid vår ursprungliga kultur. Men detta utanförskap måste raderas.

Genom information, dialog och diskussion om lagar och normer kan vi skapa ett djupare medvetande. Vi måste lära oss hur det här landet fungerar. Mycket är redan välkänt för en majoritet men okänt för minoriteten.

Mamman är en skola, genom att förbereda den unga kvinnan skapar vi starka generationer inför framtiden. Kvinnan kan förändra både pojkars och flickors uppväxtvillkor.

I synnerhet måste vi ta upp många frågor som är tabu. Som sexualundervisning. Jag har träffat på en kvinna som när hon fick sin första mens fick höra av sin farmor: "nu har det börjat". Men hon visste inte vad det var som hade börjat. Samma kvinna trodde att hon hade blivit gravid av en kyss.

Även i Egypten händer det saker. Skolverket där hävdar numera att barn och ungdom måste informeras om sex- och samlevnad. Allt från könstympling till mens och sexualitet. Samma frågor finns i förorten här. Vi lever i ett globaliserat samhälle.

Är då kärleken fri? Jag valde min make på 1970-talet. Min pappa vägrade att godkänna honom. Men två dagar före giftermålet bytte min pappa åsikt. Jag och min man är fortfarande gifta.

Vidar Vetterfalk, Dialogprojektet, Rädda Barnen:

Jag är man. Och det har jag varit ganska länge nu. Under de senaste 12 åren har jag medvetet arbetat med frågan hur jag kan förverkliga mig som hel människa och göra mig fri i förhållande till den traditionella mansrollen. Den roll som säger att en man till exempel aldrig skall vara sårbar, aldrig be om hjälp, inte vara i nära relation med barn. Jag har nu börjat få en aning om vad som kommer upp i mig när jag är i en konflikt.

Det är det som är drivkraften i mitt arbete - att hjälpa mig själv och andra pojkar och män att få bättre förutsättningar för att kunna relatera till varandra, till flickor och kvinnor på ett jämställt sätt och kunna hantera konflikter utan våld. Jag har haft förmånen att få arbeta med detta i många olika delar av världen. För närvarande i projekt i Moldavien och Ryssland, där vi söker upp män som inte spontant är intresserade av jämställdhet och barn till exempel militärer, polis och politiker etc.

Här i Sverige har jag arbetat med olika killgrupper och män i olika sammanhang. I

Rädda Barnens Dialogprojekt arbetar vi med män i invandrarorganisationer och religiösa samfund med frågor om papparollen, våldsinslaget i pojkars uppfostran och betydelsen av positiva manliga förebilder.

Samma sak visar sig överallt: när vi väl lyckas skapa ett rum där det är möjligt för pojkar eller män att tala om det som finns innanför den traditionella manliga rustningen, så visar det sig att det finns ett oerhört behov av sådana samtal.

Det vi gör är att skapa ett forum där frågor kan komma upp på bordet som är viktiga för dem. Det är ofta vi som blir undervisade om hur bra det skulle bli i Sverige om bara männen kunde få lite rättigheter också, om det blev mer disciplin i skola och uppfostran med mera. Genom att fråga närmare om deras situation nyanseras samtalen vart efter och de svåra frågorna kommer fram.

I ett öppet möte som inte pekar ut folk kommer samtal till stånd och man kommer ifrån låsningar som till exempel att någonting inte går att förändra för att "det tillhör vår kultur" eller "det ingår i vår religion". Jag har ställt den här frågan till en del män: Hur skulle du reagera om du fick veta att din dotter har en pojkvän? En del säger: "Det kommer inte att hända." Det kan hända, svarar vi, det kan vara värdefullt att tala om den möjligheten för att vara lite förberedd om det inträffar. Varpå pappan säger: "Jag kommer att se till att det inte händer." En annan pappa sa en gång: "Det skulle hända som med Fadime." Då gick en annan man, pappans bror, ut ur rummet. Han blev så ledsen för att hans egen bror var så fast i detta. Det finns låsta värderingar och man ser inga möjligheter. Andra är progressiva och vill förändra och det går att skapa de forumen där samtalet kan äga rum och de progressiva får stöd.

Jag vill absolut inte bidra med argument till rasistiska förespråkare. Jag vill bidra till att pojkar och män över allt i världen inklusive i Fittja och Rinkeby - blir bättre på att relatera jämställt och hantera konflikter utan våld. Att vara invandrare och att stå för hedersetik är två helt skilda saker. Vi möter invandrade män som står för hedersetiken och vi möter invandarmän som har gjort mycket mer modiga insatser för jämställdhet och barns rättigheter än vad någon svensk någonsin vågat göra.

Dilsa Demirbag var med när vi frågade en grupp män: Hur många av er skulle tillåta att er dotter hade en kärleksrelation före äktenskapet? Ingen räckte upp handen. Då frågade vi: Hur många skulle tycka att det är ok. att sonen hade det? Alla skratade. Efteråt fick vi höra att om vi skulle ha haft en hemlig omröstning så skulle de ha sagt vad de egentligen tyckte. Vi ska bevara reglerna och normerna säger alla under grupptryck, men det finns många i gruppen som vill förändra.

Jag är trött på diskussionen om att det inte finns skillnad på våld och hot i hederns namn och annat våld män utsätter kvinnor för. Det är som att säga att det inte finns skillnad mellan könsstymning och anorexi. Det är klart att det finns skillnad! Allting ingår under samma paraply, patriarkatet, men vi måste se skillnaderna. Det är inget farligt med det! Om vi kan enas om att det finns ett patriarkat måste vi också kunna enas om att det finns olika delar i det. Vi hamnar i den absurda situationen att det är svårare att berätta om det vi gör i samarbete med män i Rinkeby, i världens mest jämställda land, än det är att prata om jämställdhet med militärer i Ryssland.

I Sverige blir vi betraktade utifrån på två sätt.

1. Ni är för konfrontativa. Peka inte ut invandrare, ni kan inte komma och implementera era värderingar i de här grupperna. Svar: Det är inte möjligt att implementera några värderingar hos någon. Vi kan bara skapa ett forum för samtal. Och av detta finns ett stort behov och ett stort intresse.

2. Ni är fega och naiva: hur tror ni någonsin att de där männen ska kunna förändra sig? Hur kan ni lägga resurser på dem? De använder pengarna till biljardbord.

Men inifrån är bilden en helt annan. Det sker en förändring. Vi har sett det till exempel Skärholmen där vi träffade flera män i Somaliska riksförbundets projekt och talade om mansrollen och om barnuppföstran. Efter en stund delar männen med sig och frågar varandra "hur ska jag göra med min fru, med mina barn"? De kommer på många idéer och säger nu har vi träffats, nu ska kvinnorna träffas och sen ska vi träffas tillsammans. Det sprudlar av idéer. Det är möjligt.

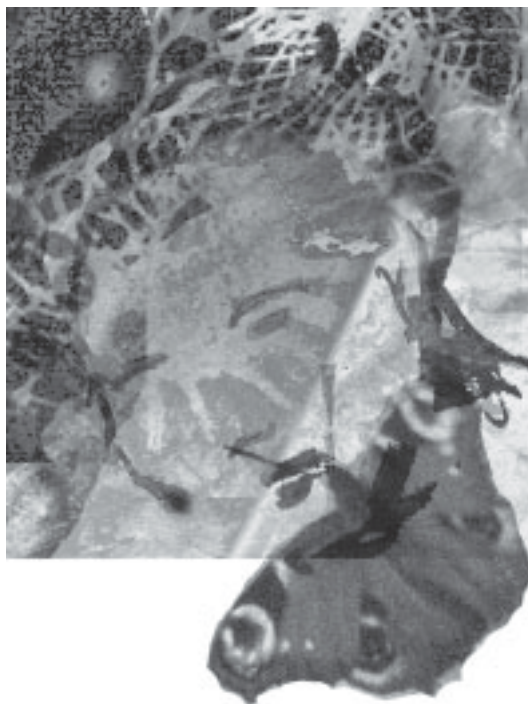
Jag kan ge många andra konkreta exempel på att det sker positiva förändringar. Vi hade ett möte med en imam och några unga medlemmar, unga par, i moskén. Imamen satt mera fast i många traditionella värderingar, men de unga påverkade imamen. Han fick höra från sina egna medlemmar att det fanns ett starkt bejakande av jämställdhet inom gruppen. Det är inte vi som påverkar och säger att nu skall ni göra såhär och såhär. Vi kan bidra till att rum skapas så att de olika åsikterna inom grupperna har en chans att komma fram och de personer som vill kämpa för jämställdhet kan bryta igenom gruppnormen.

Många vi möter har en bild av svensk barnuppföstran och anser att det inte finns någon respekt, ingen disciplin. De har segregerade uppfattningar och fördomarna kommer från båda håll. I föreningen där ingen räckte upp handen när vi frågade om de skulle tillåta sin dotter att ha ett förhållande före äktenskapet, uttryckte en man efteråt att föräldrarna ju måste få veta vad som sker. Vi

föräldrar måste få kännedom om vad det är barnen får lära sig i skolan? Mona Sahlin pratade om den viktiga men ensidiga satsningen på kvinnojourer. Mona Sahlin lyckades undvika att svara på era frågor om det förebyggande arbetet. Det är förstås bra att satsa de här pengarna. Men det är än så länge för ensidigt. De insatser som görs med förebyggande, med attitydförändringar, är spridda och inte samordnade och långsiktiga. Man säger att förändring tar tid. Det tar generationer. I praktiken betyder det att vi lämnar ansvaret för förändringen till barnen! Det är barnen som lever mitt i gapet i det segregerade Sverige. De går i skolan, kommer hem och påverkar sina föräldrar. Vi kan inte lägga allt på barnen. Vi är skyldiga att hjälpa dem. Nu satsas 120 miljoner på att hjälpa flickorna med skyddat boende etc, som de behöver när de misslyckats med att förändra sina föräldrar och bröder. Man satsar i skolan på att stärka flickorna så att de skall kunna stå på sig i sin frihetskamp hemma. Flickorna blir då starkare men föräldrarna blir ännu mera rädda för vad som händer, vilket leder till ökad distans och i värsta fall fler heder-smord. Vi måste hjälpa föräldrarna. Vi kan inte lägga den bördan på barnen.

En gång kom en flicka fram till mig efter en föreläsning och frågade: "Går det att göra någonting med min pappa?" Jag har kämpat och kämpat för att vidga min frihet, bland annat att jag ska få utbilda mig, men nu har min farbror har kommit hit och pappa har dragit in allt igen. Igår tog jag tabletter för jag ville inte vakna igen". Jag sade till flickan att en lösning kan vara att hitta andra män som kan prata med honom. Hon svarade: "Men pappa känner bara män som tänker som han. Han känner inga andra".

Kan vi skapa de här mötena så kan vi lösa problemen. Den här mannen måste träffa andra män och få möjlighet att diskutera den jobbiga dottern som bara vill utbilda sig hela tiden. Vi måste skapa de här mötena för annars kommer kärleken fortsätta vara ofri.

Paneldebatt:

Kan vi med förenade krafter skapa ett skydd för flickor utsatta för hot och våld i hederns namn?

Deltagare

- * Silva Hassan, Kurdiska kvinnoförbundet
- * Vidar Vetterfalk, Dialogprojektet, Rädda Barnen
- * Fataneh Farahani, doktorand, etnologiska institutonen, Stockholm universitet
- * Behare Haghshenas, ordförande i Röda Korsets Ungdomsförbund
- * Mehmet Kaplan, pressekreterare, Sveriges Unga Muslimer
- * Lotta Säfström, diakon och socionom, enhetschef för diakonal utveckling, Stiftelsen Stora Sköndal
- * Hanna Stenström, teol. Doktor, forskare, Svenska Kyrkan
- * Broula Barnohro, Syriska Ortodoxa kyrkan, St. Jacob
- * Dilsa Demirbag-Sten, författare, debattör
- * Christina Curry, Amnesty International, London
- * Diskussionsledare: Kristina Hultman, författare, journalist

Dessutom deltar flera i publiken med inlägg.

Kristina Hultman: Välkomna till debatten. Två frågor skulle jag särskilt vilja koncentrera mig på. Den första handlar om hur vi betraktar sexualitet utanför äktenskapet och hur vi behandlar kvinnor som är sexuellt aktiva fast de inte är gifta. Den andra frågan gäller hur vi ska komma åt våldet mot kvinnor. Hur vi ska kunna få kraft att åstadkomma förändring.

Silva Hassan: Det går för långsamt. Vi har redan offrat flera unga kvinnors liv för att nu diskutera hedersrelaterat våld. Men jag måste medge att det som kurdisk kvinnoorganisation inte alltid har varit så lätt att komma åt problemen. Vi bedriver en rad olika projekt om kvinnohälsa, sexualitet och projekt särskilt inriktade på unga kvinnor. Reaktionerna internt inom vår organisation har varit både positiva och negativa. Det tar tid att frigöra sig från gamla mönster och normer. I det senaste projektet fick kurdiska mammor frågan om de kunde tänka sig att deras döttrar hade sex före äktenskapet. De som räckte upp handen var få. Kanske hade fler räckt upp handen om de hade fått göra det anonymt. Själv hävdar jag att en kvinna som är 18 år har rätt att bestämma själv. Vi föds fria. Men många av våra medlemmar har svårt att acceptera att flickorna själva kan bestämma att de ska flytta hemifrån eller

att ha en pojkvän. Det återstår mycket att göra.

Kristina Hultman: Särskilt inom islam finns en stark norm mot sex utanför äktenskapet. Men även i Sverige tog det långt tid innan sex utanför äktenskapet accepterades. De ändrade attityderna har inte kommit av sig själv. Det tog lång tid att få dem accepterade.

Mehmet Kaplan: Jag sitter här som representant för unga muslimer. Men det finns ingen enhetlig syn inom islam. I världen finns 1,3 miljarder muslimer som lever sina liv på mycket olika sätt. En del praktiserar sin religion, andra inte. Som troende har jag dock en klar värdering: utanför äktenskapets ramar finns ingen plats för sexualiteten. Många har varit alltför fega och inte vågat föra fram den ståndpunkten. Men för mig är den en naturlig del av min trosföreställning. Men vem är det som ytterst bestämmer om sitt handlande. Inom islam finns ingen påve det är människan själv som måste ta ansvar. Islam accepterar inte heller att någon människa förtrycks, oavsett hur hon väljer själv.

Kristina Hultman: Individerna ska fatta beslutet. Samtidigt är imamen ändå en förebild. Vad betyder det? Och hur bör kvinnor behandlas som väljer att bryta mot normen att det inte finns utrymme för sex utanför äktenskapet?

Mehmet Kaplan: Jag ser en fara med att det kan uppstå ett starkt gruppträck. Därför är det viktigt att samtala om de här frågorna och att respektera individen. Vi måste jobba långsiktigt.

Fataneh Farahan: Mina undersökningar visar att det verkligen finns många olika tolkningar av islam. Det finns till och med en feministisk tolkning.

Kristina Hultman: Räcker det svar som Mehmet Kaplan kom med? Jag vill ställa frågan igen: hur ser ni på flickor som själva har valt en fri sexualitet före äktenskapet?

Publikkommentar: Jag känner själv en ung muslimsk kvinna som inledde en sexuell relation före äktenskapet. Men hon ångrade sig sedan väldigt mycket.

Kristina Hultman: Men hur bör föräldrar, släkter och vänner agera när en ung kvinna väljer att bli sexuellt aktiv?

Publikkommentar: Många familjer fruktar vad grannarna ska säga. Det gäller likadant med kläd-seln. Kvinnor går klädda i schal. Annars kommer grannarna att snacka skit om dom.

Publikkommentar: Jag vill påpeka att profeten höjde aldrig handen mot sina fruar. I Mellanöstern utgör för övrigt araberna bara 15 procent av befolkningen. Tvångsgifte förekommer hos betydligt fler och i många fler kulturer.

Hanna Stenström: Underordningsstrukturen är äldre än religionen. Det är viktigt för mig att vi som kristna inte demoniserar muslimska traditioner. Inom Svenska Kyrkan skedde skiftet i synen på sexualiteten efter en lång debatt mellan konservativa och förändringsvilliga krafter. På 1940-talet började de konservativa allt mer använda medicinska argument för att försvara kopplingen mellan sexualitet och äktenskap. De insåg att det inte längre bara gick att hänvisa till Gud. Men kyrkan kom att successivt bli allt mer pressad i frågan.

Kristina Hultman: Och i Sverige var det Elsie Ottesen-Jensen som drev kampanjerna och pressade på.

Hanna Stenström: Svenska Kyrkans syn på sex och samlevnad kom att förändras från 1950-talet.

Pådrivare var bland annat Ludvig Jönsson. Här förutsattes ett ideal: fria och myndiga män och kvinnor som möts på jämställd basis och tar ansvar för hur de formar sitt samliv. Från 1970-talet och framåt har ytterligare förändringar skett, i och med att feministisk medvetenhet också väckts bland en del i kyrkan. Därigenom kommer medvetenheten om de skeva maktrelationerna: jämställdhetsidealet motsvarar inte alltid verkligheten.

Lotta Säfström: Förändringarna måste starta på basnivå. Vi kunde se hur lokala församlingar på ett tidigt stadium var med och startade ungdomsmottagningar egentligen i strid mot den officiella kyrkan.

Kristina Hultman: Vi kanske gör problemet mer invecklat än vad det är. Det finns ju preventivmedel. Man behöver inte riskera att bli gravid. Glömmer vi inte den ganska självklara lösningen?

Broula Barnohro: Min kyrka vill inte tala om preventivmedel. Män har föräktenskapliga relationer, men det accepteras inte när det gäller kvinnor. Det är först med giftermålet som det är okey med den kroppsliga föreningen. Kyrkan erkänner inte sexualiteten som ett mänskligt behov. Men kyrkan har haft en viktig uppgift genom att hålla samman vår grupp. Det kanske inte är kyrkans roll att tala om den fria sexualiteten.

Hanna Stenström: Jag tror överhuvudtaget inte att vi ska tänka på kyrkan som en möjlig förespråkare av en helt fri sexualitet. Det handlar om frihet under ansvar och om en god relation. Det är det viktiga. Men nu finns också en annan fråga som klyver kyrkan: nämligen samlevnad av personer med samma kön.

Publikkommentar: Det är bra att även homosexuella relationer nämns. Vad som behövs är rörelser inom kyrkorna själva som försvarar homosexuell rätt och kvinnors möjlighet att själva välja sin sexualitet. Under inkvisitionen fanns några få präster som vågade protestera mot kyrkans skövlingar. Var finns de modiga rösterna idag?

Kristina Hultman: Hur skulle du vilja kommentera de här frågorna utifrån ett Amnesty-perspektiv, Christina Curry?

Christina Curry: Ur ett mr-perspektiv handlar frågan inte om vilken moral som är den rätta. Det avgörande är att kvinnor har rätt att välja en egen sexualmoral. Oavsett vad andra tycker har kvinnorna rätt till sitt val. Vad vi inte kan acceptera är våld för att tvinga på kvinnor en specifik moralsyn. En annan sak jag slås av är likheten mellan statligt dirigerat våld i krig och våld mot kvinnor i hemmen. Det är en helt relevant jämförelse. Det handlar i båda fallen om ett grovt missbruk av makt.

Kristina Hultman: Hur diskuteras våldet mot kvinnor i mansgrupperna?

Vidar Vetterfalk: För mig handlar frågan om våld mot kvinnor inte om integration utan om mänskliga rättigheter. Finns det våld mot kvinnor och barn är det ett brott mot de mänskliga rättigheterna.

Behare Haghshenas: Är kärleken fri? Vi lever alla i patriarkala könsstrukturer. Kvinnor är underordnade männen och männen sätter normen. Därför är inte den kvinnliga kärleken fri. Det är mitt svar. Visserligen finns olika delorsaker till våldet mot kvinnor. Men den underliggande förklaringen är det återkommande mönstret av att män använder våld mot kvinnor. Därför bör vi inte endast fokusera på skillnader mellan olika kulturer. Det finns många andra faktorer till att mäns våld mot kvinnor tar i olika uttryck i olika delar av världen. att bara fokusera på de kulturella och religiösa orsakerna är att förenkla de komplexa problemet och skapa problem.

Vi bidrar till ett utanförskap för många människor när vi bara fokuserar på de kulturella olikheterna och det försvårar hanteringen av problemet.

Kristina Hultman: Våldet mot kvinnor tar sig ändå olika uttryck. Leder ditt resonemang till att vi aldrig ska tala om det specifika?

Behare Haghshenas: Det vi alla bör se är det patriarkala mönstret som återkommer. Det specifika i våldet har inte bara sin grund i en nationell kultur eller i specifika religioner. Orsakerna är många fler.

Kristina Hultman: Betyder det att vi inte bör tala om hedersrelaterat våld?

Behare Haghshenas: För mig är arbetet mot mäns våld mot kvinnor det viktiga. Det är i sig inget problem med att diskutera hedersrelaterat våld, men vi får inte göra det till ett specifikt fenomen för vissa grupper. Det hela handlar mycket om normer och värderingar som finns över nationsgränser, sedan finns de många andra orsaker till att våldet mot kvinnor får olika uttryck. Det viktiga är att vi hittar lösningar för att hantera problemet. Och det gör vi inte genom att peka ut en viss religion.

Dilsa Demirbag-Sten: Olika våld har olika uttryck och former. Men vi kan inte lösa alla problem på alla sätt. Vi kan inte begränsa oss till en generell förklaring. För att komma någon vart i arbetet måste vi göra en mer specifik analys. Vissa kör för fort. Andra kör onyktra. Det kanske behövs delvis olika åtgärder för att komma åt de olika problemen. Att inte våga erkänna hedersrelaterat våld vore att dölja ett problem. Det skulle också innebära att vi låter unga kvinnor dö. Att inte erkänna hedersrelaterat våld vore också att förneka den historia och den tolkning som de drabbade själva uttrycker. Det vore att systematiskt underkänna deras tolkningsrätt. Av dessa skäl måste vi kunna precisera vilka olika former av våld vi talar om. Och inte bara i Sverige utan också i Iran och Palestina och andra länder.

Behare Haghshenas: Svenska kvinnor blir också mördade av svensk kultur. Jag är inte främmande för skillnaderna. Men vi ska inte göra det svårare att hantera problemet. Vi måste kunna prata om hela detta patriarkala förtryck och prata om olikheterna utan att endast fokusera på två faktorer som vi gör idag.

Fataneh Farahani: Jag tycker att du Bahare, som Fadimes vän, diskvalificerade Fadime i sin analys av sin egen situation när hon för två år sedan stod här och pratade om det som var/är specifikt för den sorts av våld som hon och andra kvinnor i hennes situation upplever. Självklart är allt detta våld mot kvinnor men kvinnor har inte bara kön. De har också klass, etnicitet och andra tillhörigheter som ålder och utbildning och andra faktorer som är viktiga att tänka på. Olika kombination av olika

förhållanden gör att vi upplever även en och samma företeelse mycket annorlunda. Därför behövs olika åtgärder. Att lägga märke till likheter kan skapa bättre förståelse men det räcker inte alltid för lämpliga åtgärder.

Publikkommentar: Mina barn har muslimska värderingar. Det skapar diskriminering. Min dotter som går på gymnasiet blir kritiserad för att hon inte har någon pojkvän. Det finns många fördomar.

Publikkommentar: Jag är en 17-årig flicka som flytt från Iran. Jag har försökt att begå självmord, det ser inte ut att finnas någon utväg för mig. Om jag blir skickad tillbaka till Iran kommer jag att bli hedersmördad där. Men varför ska jag behöva begå självmord i ett land som gjort sig känt för att försvara och skydda kvinnor? Varför finns det inget skydd för mig? (Inlägget tolkades från persiska till svenska.)

Flera talare till den 17-åriga flickan: Ta kontakt med oss efter seminariet så skall vi försöka att hjälpa dig.

Christina Curry: Det här reser ytterligare frågor om de murar som byggs runt Europa, men också

de murar som finns runt USA och Australien. Detta är en akut fråga. Många med skyddsbehov, däribland utsatta kvinnor, blir utestängda.

Silva Hassan: Jag tillhör en kurdisk kvinnoförening och jag har bott i Sverige i 21 år. Jag har gått igenom en hel del för att kunna sitta här. Det är inte helt enkelt att växa upp i två kulturer. Om jag inte hade varit fränskild är jag säker på att jag inte hade suttit här. Det finns tusentals kvinnor i förorterna som lever ett passivt liv. Deras män kryssar för deras valsedlar. De har ingen aning om vad som sker i det svenska samhället. Ofta prioriterar dessa familjer pojkarna. Det är männen som är förebilder. Men det är den manliga normen som har skapat allt detta elände. Inom invandrarorganisationerna bildar männen pakter mot kvinnorna. Männen använder alla medel de kan komma på för att bekämpa dem. Vi måste slåss för att det blir kvinnor i styrelserna. Vi måste göra många kvinnor insatta i deras rättigheter. Enda vägen för att nå frigörelse är via kvinnokamp. Den vägen ska vi gå istället för att snacka skit om varandras döttrar.

Lotta Säfström: Jag tror på individens förmåga att ändra sitt liv. Människan är en stark överlevnads-varelse. Människan har förmåga att förändra. Men vi måste våga gå i konfrontation. Två nyckelord är möte och dialog.

Kristina Hultman: Flera efterlyser starka visioner. Men vart är vi på väg?

Vidar Vetterfalk: En konkret vision är just att skapa mötesplatser för segregerade grupper och majoritetssamhället. Bjud hem någon. Diskutera de känsligaste värderingsfrågorna. Att inte vara rädd för konflikter - det är inte farligt, det är roligt!

Fataneh Farahani: Jag skulle gärna säga något först om "kultur krock", en förklaring som jag finner väldigt problematisk. Om vi anser att kulturkrock är orsaken till hedersrelaterade våld hur ska vi då förklara de kvinnors handlande som dagligen ifrågasätter patriarkala normer i Mellanöstern och andra länder där hedersbrott äger rum. Blir de här kvinnorna också "svenskar"? Jag anser att detta är ett uttryck för en kolonialistisk syn, som förnekar ägandet av en subjekt position inom andra kulturer och anser att man kan ha en aktörposition bara inom västerländska kulturer. Jag förnekar inte att möte mellan olika kulturer kan intensifiera en del saker men det pågår faktiskt en kamp i de här trakterna och den behöver vårt stöd. Vi bör försöka hitta lösningar på våld mot kvinnor. Men det är inte en och samma lösning för alla former av våld. Vi kan inte förvänta oss att ett givet åtgärds paket ska lösa allt. Det behövs mångsidiga förebyggande insatser.

Kristina Hultman: Och vad innebär förebyggande insatser?

Behare Hagshenas: Inom Röda Korset arbetar vi med tjej- och killgrupper. Sedan försöker vi skapa dialoger som kan bryta känslan av rädsla och utanförskap. Dialog och mötesplatser är nog en bra väg att gå.

Mehmet Kaplan: Vi har enorma behov av det öppna rummet, av mötesplatser, oavsett om man använder schal eller inte. Utan samarbetet med andra folkrörelser biter vi oss i svansen.

Dilsa Demirbag-Sten: Det behövs empati och integrationsarbete i förebyggande syfte. Det går om vi alla medmänniskor, organisationer, statliga verk med flera arbetar tillsammans.

Lotta Säfström: Vi får inte bara förlita oss på de akuta insatserna. Vi måste också tänka förebyggande även om det ofta är svårt. Det gäller att ha fantasi och inlevelseförmåga för att hitta de rätta metoderna.

Hanna Stenström: Jag vill gärna lyfta fram den egna lokala kyrkan, de kontaktytor som finns mot konfirmander och andra. Här gäller det att få stöd med känslor och kunskapsutveckling. Också för att

skydda och hjälpa hotade kvinnor. Vi måste samarbeta med kvinnoorganisationer och se vad vi kan göra.

Broula Barnohro: Vi får inte låta frågan om våld mot kvinnor bli en fråga om religion. Vi ska inte döma andra. Jag håller också med de tidigare talare som understrukit betydelsen av förebyggande insatser.

Christina Curry: Kvinnor kan gå samman mot våldet och se på de goda exempel som har fungerat. Allt behöver inte vara stora satsningar. Många av de goda lösningarna utarbetas lokalt.

Kristina Hultman: Det har kommit fram många uppslag om hur vi kan arbeta vidare. Det känns som om detta kan vara inledningen till en bred folkrörelse. Jag vill också uppmana till att försöka påverka utredningen om statligt stöd till kvinnors organisering. En utredning som pågår i det tysta men som kommer att lägga förslag om hur de framtida offentliga anslagen till kvinnoorganisationer ska vara utformade. Genom att trycka på kan vi se till att anslagen höjs. Mer information om utredningen finns på regeringens hemsida.

Till sist: tack till alla som deltagit i panel-diskussionen och tack till alla som har varit med här på seminariet.

Anita Klum, chef för Fonden för mänskliga rättigheter: Många organisationer har samlats här idag. Det är hoppfullt. Jag hoppas att ni ska ta med er denna diskussion tillbaka till era organisationer. Visserligen finns olika visioner. Men det finns en gemensam arena för att angripa våldet mot kvinnor. Och det arbetet har inte avslutats. Jag hoppas också att vi har lärt oss en del idag. För mig är det uppenbart att våldet mot kvinnor är en fråga som handlar om mänskliga rättigheter. En annan slutsats är att vi aldrig kan tillåta att kulturspecifika traditioner leder till brott som begås mot kvinnor eller för den delen män. Jag är övertygad att vi kan göra framsteg i detta arbete. Sverige har också ett starkt stöd inom FN. I juli förra året krävde Kofi Anan att våld i hederns namn överallt ska kriminaliseras och bestraffas. Det är också nödvändigt att förebygga sådant våld genom information och kampanjer. I det arbetet har ledare i samhället ett stort ansvar. Till sist ett stort tack till Kristina Hultman som genomfört ett nästan omöjligt uppdrag, nämligen att leda den här debatten med så många olika deltagare. Ett stort tack också till Rigmor Mjörnell som genom sin arbetsinsats gjort den här konferensen möjlig.

Arrangörer

Riksdagens tvärpolitiska SRHR-grupp (Sexuell Reproduktiv Hälsa och Rättigheter)

Frivilligorganisationernas Fond för Mänskliga rättigheter

Rädda Barnen

RFSU

Amnesty

Föreningen för Utvecklingsfrågor (FUF)

Gender Development Network

Nätverket mot våld i hederns namn

Illustration och layout: Birgitta Brorson. Tryck: Ramströms tryckeri AB

